

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav informačních studií a knihovnictví

Iveta Císařová

**Vývoj katalogizačních pravidel používaných v Německu,
zejména Pruských instrukcí a pravidel RAK**

[The development of cataloging rules used in Germany,
namely Prussian instructions and rules RAK]

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Barbora Drobíková

Praha 2008-08-08

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Barbora Drobíková

Oponent bakalářské práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje.

V Praze, 8.srpna 2008

.....
podpis studenta

Identifikační záznam:

CÍSAŘOVÁ, Iveta. *Vývoj katalogizačních pravidel používaných v Německu, zejména Pruských instrukcí a pravidel RAK*. [The development of cataloging rules used in Germany, namely Prussian instructions and rules RAK]. Praha, 2008. 60 s. Bakalářská práce (Bc.). Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí práce Barbora Drobíková.

Abstrakt

Záměrem této práce je zmapování vývoje katalogizačních pravidel na dnešním území Spolkové republiky Německo s detailnějším popisem Pruských instrukcí a Pravidel pro abecední katalogizaci RAK.

Úvodní kapitola pojednává o všeobecném vzniku katalogizačních pravidel v knihovnách. V druhé kapitole je podán stručný přehled organizace německého knihovnictví. Následující kapitola je věnována jednotlivým osobnostem, které hrají důležitou roli v počátcích německé katalogizační praxe. Další kapitola popisuje okolnosti vzniku Pruských instrukcí, jejich strukturu a obsah. Pátá kapitola líčí vývoj ke katalogizačním pravidlům pro veřejné knihovny, která vznikla zjednodušením Pruských instrukcí, a jejich revidování. Dále jsou objasněny historické příčiny vytvoření Pravidel pro abecední katalogizaci (RAK) a jejich vývoj, zároveň je zde zahrnuta i část věnující se obsahu těchto pravidel. Následně jsou popsány snahy o harmonizaci německých a anglo-amerických standardů v projektech REUSE, RAK2, Přestup na mezinárodní standardy AACR2 a MARC21.

V závěrečné kapitole je uveden současný stav organizace německého knihovnictví a také jsou zde popsána dosud známá fakta o připravovaných mezinárodních pravidlech RDA, na kterých se německy mluvící země aktivně podílejí za účelem jejich budoucího používání.

[Autorský abstrakt]

Klíčová slova:

Německo, vývoj katalogizace, katalogizační pravidla, Pruské instrukce, Pravidla pro abecední katalogizaci RAK

Abstract

The aim of this work is to map the evolution of cataloguing rules on the territory of today's Federal Republic of Germany with more detailed description of Prussian Instructions and The rules for alphabetical cataloging (RAK).

The introductory chapter disserts upon the general origin of the cataloguing rules in libraries. The second chapter offers a brief overview of german librarianship. The following chapter is devoted to particular personalities which played an important role in the beginning of german cataloguing practice. The next chapter describes the circumstances of the origination of Prussian Instructions, their structure and content. The fifth chapter describes the evolution of cataloguing rules for public libraries, which originated by simplification of Prussian Instructions, and their revisions. Also explained are the historical reasons for the creation of The rules for alphabetical cataloging (RAK), and their evolution. This chapter also includes a part devoted to the content of these rules. Following are the descriptions of efforts to harmonize german and anglo-american standards in the projects REUSE, RAK2, Changing for international formats and Codes (MARC21, AACR2).

In the last chapter is described the current state of organization of the german librarianship and also are mentioned the so far known facts about the prepared international rules RDA, on which the German speaking countries are actively participating for the purpose of their future application.

[author's abstract]

Keywords:

Germany, the development of cataloging, cataloging rules, Prussian instructions, The rules for alphabetical cataloging (RAK)

Obsah

PŘEDMLUVA	9
1. VZNIK A RANÝ VÝVOJ KATALOGU A KATALOGIZACE	11
2. DŮLEŽITÉ BODY ORGANIZACE NĚMECKÉHO KNIHOVNICTVÍ	13
3. VÝVOJ NĚMECKÝCH KATALOGIZAČNÍCH PRAVIDEL	15
4. PRUSKÉ INSTRUKCE	18
4.1 OBSAH PRAVIDEL.....	19
5. KATALOGIZAČNÍ PRAVIDLA VE VEŘEJNÝCH KNIHOVNÁCH	25
6. PŘECHOD OD PRUSKÝCH INSTRUKCÍ K PRAVIDLŮM RAK	28
6.1 OBSAH PRAVIDEL RAK.....	32
6.1.1. obsah prvního svazku – hlavní ustanovení (Ad svazek 1).....	32
6.1.2 obsah druhého svazku - záhlaví (Ad svazek 2).....	33
a) obecná ustanovení (Ad A).....	33
b) záhlaví pro personální jména (Ad B).....	34
c) záhlaví pro jména korporací (Ad C).....	35
d) záhlaví pro názvy (Ad D).....	36
6.1.3 Obsah třetího svazku - řazení záznamů (Ad svazek 3).....	37
7. DALŠÍ VÝVOJ PRAVIDEL, REUSE, RAK2, HARMONIZACE S AACR2 A MARC21	39
7.1 PROJEKT REUSE.....	40
7.1.1 Volba korporativního záhlaví.....	40
7.1.2 Personální záhlaví.....	41
7.1.3 Hierarchická struktura záznamů vícesvazkových děl.....	41
7.1.4 Souborná díla.....	41
7.1.5 Záznamy pod jmény osob a korporací.....	42
7.1.6 Terminologie.....	42
7.2 RAK2 A PROJEKT „PŘESTUP NA MEZINÁRODNÍ FORMÁTY AACR2 A MARC21“.....	43
8. ZAJIŠTĚNÍ STANDARDIZACE NA ÚZEMÍ SRN	45
8.1 SOUBORY AUTORIT.....	45
8.1.1 Gemeinsame Körperschaftsdatei (GKD).....	46
8.1.2 Personennamendatei (PND).....	46
8.1.3 Schlagwortnormdatei (SWD).....	46
8.2 FORMÁTY DAT A KOMUNIKAČNÍ ROZHRANÍ.....	47
8.3 PRAVIDLA.....	47
8.3.1 Pravidla pro katalogizaci elektronických zdrojů.....	47
8.3.2 RDA.....	47
8.4 DALŠÍ AKTIVITY.....	49
ZÁVĚR	51
LITERATURA:	53
SEZNAM ZKRATEK	58
REJSTŘÍK INSTITUCÍ VYSKYTUJÍCÍCH SE V TEXTU	60

Předmluva

Tématem mé bakalářské práce je vývoj katalogizačních pravidel na území Spolkové republiky Německo. K jeho výběru mne vedla znalost německého jazyka, zájem poznat německou historii katalogizace a přání zaplnit prázdné místo v českém výkladu německých dějin.

Diplomová práce si klade za cíl popsat vývoj německých katalogizačních předpisů s detailnějším zpracováním obsahu Pruských katalogizačních instrukcí a Pravidel pro abecední katalogizaci RAK a zmapování současného stavu s nastíněním předpokládaného vývoje k mezinárodním pravidlům RDA.

Před samotným přistoupením k popisu vývoje katalogizace na německy mluvících územích je podán výklad o všeobecné historii vzniku katalogů a katalogizačních pravidel od počátků do doby, než se katalogizační instrukce začaly vyvíjet diferenciovaně v jednotlivých zemích.

Další kapitola nastiňuje historický vývoj organizace německého knihovnictví, který je důležitý pro celkové pochopení německé knihovnické praxe.

V následujících kapitolách je vyličen vývoj německé katalogizační praxe od jejích počátků v 18. století až k popisu současné situace. Tyto kapitoly pojednávají o významných katalogizačních předpisech jako jsou Instrukce pro abecední katalogy pruských knihoven, Nařízení pro abecední katalogy lidových knihoven, Pravidla pro abecední katalogizaci (RAK) a mezinárodních pravidlech RDA, jejichž vydání se očekává v roce 2009.

V rámci informační přípravy byla vypracována výběrová rešerše z oborových bbg. databází (Digizeitschriften, ERIC, LISA, LLIS, ISI, ISTA ad.), katalogů knihoven a prostřednictvím internetových vyhledavačů (Google). Převážná většina zdrojů byla v německém a na druhém místě v anglickém jazyce. Při překladu odborných termínů jsem se snažila vycházet z české katalogizační praxe za použití německého knihovnického slovníku Bibliotheks-Glossar¹ a české terminologické databáze TDKIV².

¹ WIEGANDT, B. *www.Bibliotheks-Glossar.de* [online databáze]. Letzte Modifikation: 02.02.2008 [cit. 2008-07-31]. Dostupné z WWW: <<http://www.bibliotheks-glossar.de/>>.

² KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) [online databáze]. Praha : Národní knihovna České republiky, c2004 [cit. 2008-07-31]. Dostupné z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/cze/ktid>>.

Diplomová práce je uspořádána do systému číslovaných kapitol a podkapitol. Použité informační zdroje jsou citovány a odkazovány podle mezinárodních norem ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2.

Závěrem bych chtěla poděkovat PhDr. Barboře Drobíkové, za konzultace a odborné vedení tohoto textu, a mé rodině, která mne podporovala po celou dobu studia a vzniku této práce.

1. Vznik a raný vývoj katalogu a katalogizace

Prvotní vývoj katalogů je společný pro celý svět. Katalogy knih jsou téměř stejně staré jako samotné knihovny. Zmínky o nejstarších katalozích nás odkazují až do doby 4. stol. př.n.l. V tomto raném období sloužily katalogy jako inventární seznamy literatury dané knihovny či jiné instituce. Vznikly z potřeby přehledně a jednoduše zaregistrovat všechny dokumenty ve fondu jako přehled nashromážděného majetku. Takový katalog byl nalezen např. v domě svitků Horova chrámu v Edfú vytesán hieroglyfickým písmem do stěn knihovny [Cejpek, 2002, s. 25]. Potřebu vyhledávání dokumentů naplnil už Kallimachův katalog Alexandrijské knihovny obsahující záznamy až 700 000 papyrových svitků, které byly tříděny podle Kallimachova klasifikačního systému. Díky tomu byl prvním rozsáhlým vědecky zpracovaným knihovním katalogem [Cejpek, 2002, s. 31].

Pojmu *katalog* (řecky *katalogos*, latinsky *catalogus*, *summa / index librorum*, *registrum bibliothese*) ve smyslu soupisu, seznamu či rejstříku knih se začalo užívat ve 12. století. V tomto období, nebylo jméno autora považováno za důležité a často chybělo úplně. Tento jev je spojen s vývojem společenského myšlení a vývoje jmen obecně. K vyhledávání knih a jiných dokumentů sloužily abecední indexy, které představovaly doplňkový registr k místnímu katalogu. Významný katalog založený ve 14. století *Registrum librorum Angliae* obsahoval díla 700 autorů uložených v anglických františkánských kláštorech [Souborný katalog, c1996-2008]. Kromě klášterních knihoven se začaly objevovat i knihovny univerzitní a literatura se více věnovala světským tématům.

Většího rozkvětu dosahují knihovny až po vynálezu knihtisku (1445). Často přepisované seznamy a svazkové katalogy se s nárůstem vydávaných dokumentů staly neúnosnými a daly vznik lístkovým katalogům. Do 16. století vznikaly katalogy či místní soupisy podle nesourodných pravidel, která nebyla fixována písemně. Jednotliví knihovníci si je předávali ústně a katalog tak byl silně nekonzistentní. Rostoucí fondy knihoven byly postupně zpřístupňovány širším okruhům čtenářstva, tudíž vyvstala potřeba přehledného, jednoduchého, ale přesného zaznamenávání a následného vyhledávání dokumentů, jenž by bylo srozumitelné i neknihovníkům – laikům.

Pro další vývoj bylo rozhodující zavedení titulního listu. Teprve s ním mohlo dojít k postupnému vytváření obsahu a formy katalogizačního záznamu. Kniha

s plnohodnotným titulním listem vyšla poprvé roku 1500 v Lipsku, titulní list se ovšem stal povinným vybavením až po roce 1520 [Umstätter, 2005, s. 31].

Jedním z prvních teoretiků katalogu se stal benediktin a knihovník **Florianus Treflerus**, který ve svém spisu *Methodus exhibens per varios indices et classes subinde quorumlibet librorum cuiuslibet bibliothecae breves, facies, imitabiles ordinationen* (1560, Augsburg) uvádí hlavní zásady katalogizační činnosti. Dle jeho názoru má katalog sloužit především k vyhledávání knih v knihovně. Roku 1627 vydává francouzský knihovník **Gabriel Naudé** své dílo *Advis pour dresser une bibliothèque*, v němž se zamýšlí i nad katalogy, jejich funkcí, minimálním počtem druhů a metodou jejich budování. Roku 1664 vychází práce švýcarského knihovníka **Johanna Heinricha Hottingera** – *Bibliothecarius quadripartibus*, ve které charakterizuje katalogy potřebné v knihovně a dává instrukce k jejich budování [Vodičková, 1979, s. 48-49].

Od konce 16. století začínají vznikat zásady popisu pod jménem autora, které se již v dokumentech hojně vyskytuje.

2. Důležité body organizace německého knihovnictví³

Stejně jako v celé Evropě i na německy mluvících územích byly první knihovny majetkem významných šlechticů. Největšími byly sbírky v Mnichově, Vídni, Berlíně a především Vévodská knihovna ve Wolfenbüttelu. Personál těchto knihoven byl zpravidla neměnný a tvořili ho učenci, literáti, případně básníci (např. Lessing či Leibniz).

Širší veřejnosti se knihovní fondy začaly zpřístupňovat cca v 18. století. V této době se také dvorní knihovny začaly svým charakterem měnit v knihovny státní či zemské, ačkoliv toto označení získaly až později.

Díky složitému územnímu vývoji německy mluvících oblastí nemělo „Německo“ svou národní knihovnu jak tomu bylo např. ve Francii či Británii. Prusko tuto absenci kompenzovalo podporou Královské knihovny v Berlíně, která byla pověřována úkoly centrálního charakteru. Tuto roli měla ovšem jen na území knihovnictví pruského. V období druhé světové války zčásti převzala roli národní knihovny Německá knihovna (*Deutsche Bücherei*) v Lipsku. Vydávala bibliografii nově vydaných titulů, čímž se stala centrem německé národní bibliografie.

Po druhé světové válce nemělo západní Německo dlouho žádného nástupce, který by funkci národní knihovny zastával. Za kulturu i politiku opět odpovídaly jednotlivé spolkové země. V roce 1946 byla založena ve Frankfurtu nad Mohanem Německá knihovna (*Deutsche Bibliothek*), která se zabývala akvizicí a zpracováním titulů. Fondy Pruské státní knihovny v Berlíně připadly Západnímu Německu a roku 1962 se staly součástí pruského kulturního dědictví. Obě instituce společně plnily funkci národní knihovny.

Dnes se o shromažďování a dokumentaci německého národního písemnictví stará **Německá národní knihovna** (*Die Deutsche Nationalbibliothek*). Skládá se ze tří institucí: Německá knihovna v Lipsku, Německá knihovna ve Frankfurtu nad Mohanem a Německý hudební archiv (*Deutsches Musikarchiv*) v Berlíně.

Státní knihovna v Berlíně – Pruské kulturní dědictví (*Staatsbibliothek zu Berlin - Preussischer Kulturbesitz*) (vznikla 1992 sloučením Státní knihovny Nadace pruského kulturního dědictví (*Staatsbibliothek – Preussischer Kulturbesitz*) v západním Berlíně a Německé státní knihovny ve východním Berlíně (*Deutsche Staatsbibliothek*)) je jednou z knihoven zajišťujících získávání významných

³ [Ulbrecht, 2006a, s. 321-323; Ulbrecht, 2006b, s. 368-369]

zahraničních titulů a zpřístupňování katalogů a databází starší domácí i zahraniční literatury.

Systém knihoven v Německu je složitější díky postavení jednotlivých spolkových zemí. Spolková republika jako celek podporuje Německou národní knihovnu, Knihovnu německého spolkového sněmu (*Die Bibliothek des Deutschen Bundestages*), knihovny spolkových úřadů atd. Jednotlivé spolkové země podporují státní knihovny na svém území (zemské, univerzitní a fakultní,...). Dalšími zřizovateli knihoven jsou okresy a obce.

Vědecké knihovny můžeme rozdělit do čtyř skupin: národní, regionální, univerzitní nebo fakultní, zaměřené na určitý obor nebo speciální oblast. Zřizovatelem může být stát, odborná instituce, soukromá firma, úřad, univerzita ad.

Veřejné knihovny jsou určeny pro obec, městskou část, město nebo okres. Ve větších městech existuje centralizovaný systém s pobočkami a pojízdnými knihovnami. Ústřední knihovna zajišťuje nákup i katalogizaci pro všechny své pobočky, takže knihy mohou být po dodání okamžitě půjčovány.

Další knihovny (speciální, odborné, univerzitní) fungují s malými odchylkami podobně jako v ČR.

3. Vývoj německých katalogizačních pravidel - od počátků do vydání Pruských instrukcí

V německé katalogizaci 18. století bylo pokládáno za nezbytnost vytvářet věrné reprodukce titulního listu a doplňovat je o poznámky týkající se obsahu a ceny dokumentu. Teprve počátkem 19. století se od tohoto kopírování upustilo a přešlo se k přehlednějšímu a jednoduššímu vytváření katalogizačního záznamu dokumentu. Tím vyvstala otázka, které údaje do záznamu přebírat a které nikoliv, aby dílo bylo dostatečně identifikováno [Fuchs, 1968, s. 138]. Během 19. století poskytovaly německé knihovny přístup do svých sbírek prostřednictvím systematického katalogu, který byl základním katalogem knihovny. Jediný další způsob přístupu k dokumentům byl abecední seznam systematického katalogu [Popst, 2002, s. 157]. Postupně ovšem převzal abecední katalog v německých dějinách katalogizace hlavní roli.

Jednou z prvních významných osobností v historii německé katalogizace byl regensburgský knihovník **Albrecht Christoph Kayser** (1756-1811), který je označován jako „otec záznamu.“ Roku 1790 vydal příručku *Über die Manipulation bey der Einrichtung einer Bibliothek und der Verfertigung der Bücherverzeichnisse*,⁴ ve které zdůrazňuje význam jmenného katalogu (záznamy řazené podle jmen autorů) a jeho úkoly. Poprvé stanovil všechny základní požadavky jmenné katalogizace, např. prosazoval zásadu, že v katalogu musí být zastoupeno každé dílo, tedy i přívazky, které do té doby nebyly v záznamu zohledňovány. Zaznamenávání děl se dle jeho mínění musí řídit přesnými pravidly, aby bylo možno snadno vyhledat potřebnou knihu. Zabýval se problémy anonymních děl, děl psaných pod pseudonymy a také stanovil pravidla pro abecední řazení pořízených záznamů [Kunze, 1966, s. 194; Vodičková, 1979, s. 49-50].

Kayserovy myšlenky převzala **Královská dvorní knihovna v Mnichově** (*Königliche Hofbibliothek*) a roku 1820 je uvedla do praxe. Roku 1850 byla pravidla poprvé vydána (první písemně fixovaná pravidla pro záznamy), 1905 a následně 1911 rozšířena. Svou konečnou formu získala v roce 1922. Tato pravidla, známá jako *Münchener Katalogisierungsordnung*,⁵ ovšem postrádala pravidla pro tvorbu záznamů pod jménem korporace a tituly byly řazené podle složitého gramatického principu

⁴ O manipulaci při zařizování knihovny a výrobě knihovního soupisu

⁵ Mnichovský katalogizační řád

(řazení záznamu je určeno nejvíce podstatným – řídícím substantivem z názvu, což nemusí být vždy první slovo z názvu) [Popst, 2002, s. 157].

„*Substantivum regens* - Ve starší katalogizační praxi způsob popisu anonymních dokumentů pod prvním podstatným jménem v 1. pádě, které se v záhlaví předřazuje před zbylé části názvu zpracovávaného dokumentu, např. *Weltgeschichte*, *Allgemeine* (název dokumentu: *Allgemeine Weltgeschichte*), nebo *Časopis*, *Český*, *historický* (*Český časopis historický*). Předpokládalo se, že toto podstatné jméno je nositelem významu v názvu dokumentu“ [Vodičková, c2004b].

Korporativní publikace se v té době vyskytovaly minimálně a zřídka byly určeny pro knihkupecký trh. Proto se existence speciálních pravidel pro korporativní záhlaví pokládala za zbytečnou.

Martin Schrettinger (1772-1851), knihovník Královské dvorní knihovny v Mnichově, se ve své práci z let 1808-1829 - *Versuch eines vollständigen Lehrbuchs der Bibliothekswissenschaft oder Anleitung zur vollkommenen Geschäftsführung eines Bibliothekars*⁶ - věnuje otázkám systematického, předmětového, speciálního a částečně jmenného katalogu [Vodičková, 1979, s. 50].

Je zakladatelem moderní knihovnické vědy a byl také první, který tento termín (Bibliothekswissenschaft) použil. Angažoval se na budování knihovního fondu podle věcných skupin a podskupin a v katalogizaci knihovních sbírek požadoval zavedení autorského a systematického katalogu [Martin Schrettinger, 2007].

Schrettingerův takzvaný „*Alphabetischer Realkatalog*“⁷ je nejstarším velkým předmětovým katalogem světa. Obsahuje okolo 22 000 ručně psaných lístků, abecedně seřazených podle témat. Byl zpracováván v letech 1819 až 1856. Zahrnuje cca 84 000 titulů vydaných mezi lety 1501-1856, včetně statí a článků. Toto je však pouze slabá čtvrtina tehdejšího fondu knihovny. Přístup do katalogu byl zajišťován seznamem předmětových hesel, který obsahoval také odkazy v dnes obvyklém pravopisu na staré formy psaní. Tento katalog je stále přístupný v Bavorské státní knihovně [Bayerische Staatsbibliothek. c2008].

Kayserova pravidla přepracovaná Schrettingerem pro mnichovskou Královskou knihovnu zrevidoval roku 1874 **Carl Dziatzko** (1842-1903) a rozmnožoval je na cyklostylovém stroji pod názvem *Instruktion für die Ordnung der Titel*

⁶ Pokus o kompletní učebnici knihovnické vědy nebo úvod k úplnému vedení podniku jednoho knihovníka

⁷ Abecední systematický katalog

*im alphabetischen Zettelkatalog der Universitätsbibliothek zu Breslau.*⁸ Roku 1886 se tato pravidla dočkala prvního tištěného vydání. Byla využívána v mnoha univerzitních i jiných knihovnách v Prusku (Königsberg, Münster, Göttingen, Berlín), ale rozšířila se také do Itálie a Anglie [Kunze, 1966, s. 193].

Kromě výše zmiňovaných vzniklo ve 20. století velké množství více či méně významných samostatných prací sloužících výhradně pro účely jedné instituce či osoby v ní: např. pravidla ve Freiburgu okolo r. 1922, Stuttgartu: 1902-11, významná pravidla v Tübingen: 1957 – *Bestimmungen für den alphabetischen Hauptkatalog der Universitätsbibliothek Tübingen*,⁹ která zůstala platnými i v době Pruských instrukcí. Jednou z významnějších prací byl spis *Über Bibliothekswissenschaft*¹⁰ dánského knihovníka **Christiana Molbecha** (1783-1857) vydaný v Lipsku roku 1833 a do němčiny přeložený Henningem Ratjenem [Fuchs, 1968, s. 138]. Též je známá práce v početných dopisech německého filozofa a knihovníka **Gottfrieda Wilhelma Leibnitze** (1646-1716), působícího v Hannoveru a Wolfenbüttelu [Umstätter, 2005, s. 33].

Roku 1890 vytvořila komise v Berlíně pod vedením Eduarda Ippela katalogizační instrukci *Instruktion für die Herstellung der Zettel des alphabetischen Kataloges*.¹¹ V minimálně pozměněném znění ji pruský ministerský výnos r. 1892 zavedl povinně ve všech pruských univerzitních knihovnách, čímž byl učiněn první krok k jednotné katalogizaci v Prusku [Kunze, 1966, s. 193-194].

Multiplicitní práce při opisování lístků do různých druhů katalogů vedla ve větších knihovnách ke zřízení tiskáren. Roku 1892 začala **Královská knihovna v Berlíně** (*Königliche Bibliothek zu Berlin*) vydávat tištěný seznam nově získaných dokumentů, pro který byla výše zmíněná „Instruktion für die Herstellung...“ de facto vytvořena a zavedena. Jeho jednostranně potištěné listy bylo možné rozdělit a vlepit na katalogizační lístky [Popst, 2002, s. 158].

⁸ Instrukce pro řazení názvů v abecedním lístkovém katalogu Univerzitní knihovny ve Vratislavi

⁹ Ustanovení pro hlavní abecední katalog univerzitní knihovny Tübingen

¹⁰ O knihovní vědě

¹¹ Instrukce pro zhotovení lístků abecedního katalogu

4. Pruské instrukce

V roce 1896 bylo rozhodnuto o vytvoření **Pruského souborného katalogu** (*Preußischer Gesamtkatalog*) (později Německého souborného katalogu (*Deutscher Gesamtkatalog*)) a otázka instrukcí se stala opět aktuální. Za dva roky byly již všechny univerzitní knihovny v Prusku jeho aktivními účastníky. Rozhodnutím rady odborníků, mezi nimiž se obzvláště Fritz Milkau zasazoval o zjednodušení a přehlednost záhlaví záznamů, byla vydána pravidla *Instruktionen für die alphabetischen Kataloge der preußischen Bibliotheken*¹² (zkráceně Pruské instrukce či PI) ve svém prvním znění z 10. května 1899. [Kunze, 1966, s. 194].

Tyto instrukce vznikly sloučením Dziatzkových instrukcí pro záhlaví (zejména řazení anonymních titulů) a Berlínských pravidel pro strukturu záznamů z roku 1892. Revidovaná podrobnější verze vyšla roku 1909 v Berlíně jako druhé vydání ve znění z 10. srpna 1908, které bylo znovu přepracováno až v roce 1915 [Fuchs, 1968, s. 141].

V roce 1910 byly Pruské instrukce využity při vydání seznamu nové akvizice Berlínské královské knihovny – pod názvem *Berliner Titeldrucke*,¹³ což přispělo k rychlému rozšíření PI. Tento seznam po rozstříhání opět fungoval jako soubor katalogizačních záznamů. V 30. letech již většina německých a rakouských knihoven katalogizovala podle Pruských instrukcí [Popst, 2002, s. 158].

Vznik jednotných pravidel pro abecední katalogy ve vědeckých knihovnách Německa je jednou z nejdůležitějších událostí novodobých německých knihovnických dějin. Všechna pozdější kolektivní díla německých knihoven navazují na základy „Instrukcí“ [Kunze, 1966, s. 194].

PI se postupně rozšířila do střední, severní a východní Evropy a na čas ovlivnila i katalogizaci v Československu [Halmichová, 2006, s. 50]. V Rusku byla následována až do roku 1917, kdy se Rusové začali přibližovat angloamerické oblasti [Fuchs, 1968, s. 146].

¹² Instrukce pro abecední katalogy pruských knihoven

¹³ Berlínské tištěné tituly

4.1 Obsah pravidel

Pruské instrukce se vyznačují jasnou strukturou. 241 paragrafů je rozděleno do dvou částí a třetí část tvoří jednotlivé přílohy:

1. část – **Aufnahme der Titel** = záznam titulu (§1-29):
udává strukturu, bibliografický popis a vnější formu záznamu
2. část – **Ordnung der Titel** = řazení titulu (§30-241):
týká se záhlaví a řazení názvů
Dále je dělena do čtyř oddílů:
 - a) řazení záhlaví pod jménem původce nebo názvu (§30-77)
 - b) řazení záhlaví pod jménem původce (§78-180)
 - c) řazení záhlaví pod názvem (§181-238)
 - d) řazení jmen původců a věcných názvů v rámci abecedy (§239-241)
3. část - **přílohy**
 - 1) Příklady
 - 2) Schéma k transkripci cizích písem
 - 3) Nejdůležitější zkratky bibliografických výrazů
 - 4) Pravidla pro zpracování prvotisků
 - 5) O užívání velkých počátečních písmen
 - 6) Pravidla pro katalogizaci map

V první části je definována odborná terminologie, která patří k základním vědomostem každého knihovníka (druhy titulů, tiráž, knižní formáty, sebraná díla, série apod.) a jsou zde stanovena následující pravidla:

- 1) Zásada autopsie. Základem záznamu je samotná kniha. Jedná se o požadavek popisovat jednotlivé dokumenty na základě předloženého originálu a ne podle předlohy z druhé ruky.
- 2) Namísto kopie titulního listu je vytvářen záznam. Reprodukovány jsou jen podstatné části a to popsány bibliografickými metodami.
- 3) Abecední katalog je zřizován v lístkové formě. (Později se přistoupilo k mezinárodnímu formátu lístků.)
- 4) Každé dílo a každé jeho vydání je zaznamenáno na samostatném katalogizačním lístku.
- 5) Záznamy jsou pořizovány v latině. Jiná písma s výjimkou řeckých jsou transkribována.
- 6) Jména původců jsou zapisována v plné původní formě a v jazyce národnosti původce. [Fuchs, 1968, s. 142; Kunze, 1966, s. 195]

Druhá část obsahuje instrukce pro záhlaví pravých i nepravých anonym (tvořených podle gramatického principu) a instrukce pro záhlaví pod personálním jménem.

- 1) Každému záznamu se vytvoří jedno záhlaví, podle jehož příslušných řadících elementů je určeno řazení záznamu v katalogu.
- 2) Vedle hlavního záznamu se vytváří také zvláštní (zkrácené) odkazy pro odlišné jmenné, slovní a názvové formy záhlaví, je-li to v zájmu uživatele.
- 3) Má-li dílo autora, je hlavní záznam pořádán pod ním.
- 4) Má-li dílo dva nebo tři autory, je hlavní záznam pořádán pod prvním jmenovaným autorem nebo pod autorem zvláště významným. Ostatním autorům se vytváří pomocné odkazovací lístky.
- 5) Díla pocházející od více než tří původců, nebo nemá-li dílo žádného původce, se řadí pod názvem. [Fuchs, 1968, s. 142; Dušková, 1982, s. 21].

PI nepoužívají pro tvoření záhlaví autorů obvyklého principu státní příslušnosti, ale **jazykový princip – neboli princip jazyka gramatických částic**. Příjmení s prefixy byly rozděleny na jména německého anebo románského původu, bez ohledu na to, zda autor v daném jazyce píše, nebo jakého je státního občanství. Nevýhodou bylo, že ne vždy se dalo zjistit, který jazyk ke jménu přísluší. Přednost spočívala v tom, že všechna shodně znějící jména byla v katalogu k nalezení na jednom místě [Dušková, 1982, s. 38].

Př.:¹⁴	Jednotka v ruce	Záhlaví
	Werner von Braun	Braun, Werner von (jméno německého původu)
	Walter de la Mare	La Mare, Walter, de (jméno románského původu)

Pruské instrukce rozlišovaly tzv. „*skupinová díla*“ a „*díla jednoho autora*.“ Pod **skupinovými díly** se rozumí sbírky, které obsahují více než dvě jednotlivá díla jednoho autora.

Dále se dělí na:

- a) **Gesamtausgaben**: souhrnná vydání – kompletní sbírka děl jednoho autora
- b) **Teilsammlungen**: částečné sbírky – vybraná díla jednoho autora
- c) **Sammlungen von Fragmenten**: sbírky fragmentů jednoho autora (u antických autorů)
- d) **Auszüge**: výtahy z různých děl jednoho autora (sbírky textových částí, citátů, výroků atd.)

¹⁴ [Popst, 2002, s. 159]

Tato díla jsou řazena pod jméno odpovídajícího autora, a sice v následujícím pořadí: díla, částečná díla, fragmenty, výtahy a citáty. V rámci každé z těchto skupin budou řazena nejdříve vydání v originálním jazyce a následně překlady.

U **samostatně vydaných děl** bude hlavní záznam vytvářen pod originálním názvem. Přeložený titul bude řazen (pod jménem autora a následně) pod odkazem na originální název. V rámci těchto děl budou řazena nejprve vydání v originálním jazyce následována překlady. V rámci jednoho jazyka budou vydání řazena chronologicky [Hacker, 1989, s. 112].

Nejčastěji kritizovanými body PI bylo:

A) odmítnutí korporativního autorství

Výjimkou byly pouze firemní spisy, které ve vědeckých knihovnách hrály jen nepatrnou roli [Fuchs, 1968, s. 142] a další publikace komerční zóny - aukční katalogy [Popst, 2002, s. 160]).

Za korporativního autora je považován:

„jakýkoli právní subjekt trvalého i dočasného charakteru (orgány státní moci, správy a samosprávy, vládní organizace a instituce, společenské a občanské organizace, společnosti a spolky, náboženské a církevní organizace a instituce, podnikatelské subjekty a jejich sdružení různého typu, ale také konference, výstavy, expedice a jakákoli skupina osob), který má své vlastní jméno, je intelektuálně, vydavatelsky a/nebo smluvně odpovědný za zpracováváný dokument a zveřejňuje dokument pod svým jménem. Je-li právních subjektů více, může být jejich odpovědnost společná nebo smíšená“ [Vodičková, c2004a].

Zahraničí, obzvláště anglosaské, se rozhodlo korporativní autorství uznat, což v praxi znamená, že takové spisy jsou řazeny pod jméno korporace. Naproti tomu v PI byla pravidla, která by korporativní autorství zohledňovala zamítnuta a korporativní autor byl označován jako předmět, který se nepokládal za podstatnou část titulu [Kunze, 1966, s. 195].

B) výběr řadícího slova podle gramatického principu

Toto řadící slovo je rozhodující pro řazení názvů v katalogu. Pořadí slov z názvu se určuje podle jejich významnosti, záznam tedy nemusí být řazen podle původního prvního slova v názvu. Členy, předložky, částice a spojky jsou z řazení vynechávány,

přehlásky jsou řazeny jako písmenka v jejich základní podobě. Mezi písmeny I a J nebyl dělán rozdíl. Gramatický princip není používán jen u záznamů se záhlavím pod názvem, ale také při řazení jednotlivých děl od jednoho autora. Výhodou tohoto systému je, že záznamy lze najít pod nejvýstižnějším slovem z názvu. Nevýhodou je komplikovanost, která vyžaduje pokročilý stupeň gramatického vzdělání.

Názvy ve věcné formě a sporné příklady byly řazeny mechanicky, tzn. podle nezměněného pořadí slov v názvu. Oproti tomu většina zahraničních pravidel řadila anonymní dokumenty podle formátově-mechanického principu vždy [Hacker, 1989, s. 99-100; Rix, 1973b, s. 87].

Názvy můžeme rozdělit na tři typy:¹⁵

1) Názvy v obvyklé formě – založené na substantivech a ostatních slovech, která netvoří kompletní věty. Se slovy, která by podle pravidel německého hláskování měla být napsána jako složená, se zachází jako s jedním slovem bez ohledu na způsob zacházení v jazyce originálu.

Př.: Jednotka v ruce	Záhlaví
1 The old book	Book old
2 Cumulative book index	Book-index cumulative
3 Books and libraries	Books libraries
4 New books	Books new
5 Sammlung Göschel	Göschel Sammlung
6 Journal of chemistry	Journal chemistry
7 Journal of inorganic chemistry	Journal chemistry inorganic

Př. 2: výraz „book index“ je v angličtině chápán jako dvě samostatná slova, podle Pruských instrukcí je s ním ovšem zacházeno jako s jedním slovem.

2) Názvy ve formě vět – nezahrnují jen kompletní věty, ale také názvy, které neobsahují žádná substantiva vhodná jako název, ve kterých by substantivum bylo závislé na přívlastku, přídavnému jménu nebo slovesu. Takové názvy jsou řazeny slovo za slovem v pořadí, ve kterém byla zapsána v dané jednotce s tím, že počáteční částice budou ignorovány (tj. podle mechanického principu).

Př.: Název	Vysvětlení
Damned to fame	substantivum „fame“ je závislé na přívlastku „damned“
(The) family is the patient	kompletní věta, počáteční člen je ignorován
Here comes the sun	kompletní věta
How to get rich	název neobsahuje substantivum
My song is a piece of jade	kompletní věta

¹⁵ [Popst, 2002, s. 159]

Naked among cannibals	podstatné jméno „cannibals“ je závislé na adjektivu „naked“
This is Cleveland	kompletní věta

3) Názvy ve smíšené formě – obsahují kombinaci názvu v obvyklé formě s názvem ve formě věty. Každá část názvu je stanovena pro řazení podle pravidel pro svůj typ.

Př. Jednotka v ruce: The great minerals and how to identify them

Záhlaví: Minerals great how to identify them

(„The great minerals“ je „název v obvyklé formě“ a „How to identify them“ je „název ve formě věty“)

Překlady – podle PI se hlavní záznam tvořil pod originálním názvem a na překlad názvu vedl pouze odkaz.

Největší slabinou PI bylo, že se v zájmu uživatele zříkala důsledného dodržování svých základních pravidel, což způsobovalo určitou nejistotu při katalogizování i vyhledávání dokumentů. Pruské instrukce např. staví antologie (sobory děl) pod jméno sestavovatele, bohužel bez předpisů doporučujících postup v nejistých případech. Případy, kde by takové sbírky byly uživatelem řazeny pod názvem nejsou vzácné, a hranice mezi antologiemi a hybridními tituly v bibliografiích nebo knihkupeckých katalozích jsou často uváděny jen pod názvem [Milkau, 1933, s. 262].

Kritika pravidel nejdříve směřovala pouze k revizi stávajících pravidel, později ovšem přerostla k nutnosti vydání pravidel zcela nových. Vydáním komentářů, rozšiřujících spisů a doplňujících příkladových sbírek k PI se ovšem vydání nové instrukce dále prodloužilo.

Jako důvody k reformě instrukcí se udávaly následující faktory:

- Řeč „Instrukcí“ byla vytvářena vědeckými knihovníky s maximálním filologickým vzděláním, jimž výhradně byla původně určena. Laické veřejnosti byla proto těžko srozumitelná.
- Za dobu používání PI již ani všichni vědečtí knihovníci neměli filologické vzdělání.
- Následkem rozšíření školních osnov se od hlubšího gramatického vzdělávání ustoupilo.
- Původní katalogy vytvářené pro služební účely byly zpřístupněny široké veřejnosti, která nebyla knihovnický vzdělána a postrádala i nutnou jistotu gramatického

myšlení. Tito uživatelé nebyli schopni a z části ani ochotni se komplikovanými pravidly zabývat.

- Jazyková forma názvů knih se postupem času změnila a často se neshodovala s pravidly gramatického principu. Vzrostl i počet vydávaných cizojazyčných titulů, které byly vytvářeny podle odlišných gramatických pravidel.
- Nedostačující terminologie „Instrukcí“ a rozpory v pravidlech dávaly příležitost k odlišným interpretacím jednotlivých pravidel, což má za následek nekonzistenci katalogu v rámci jedné nebo více knihoven.
- Ve všeobecně vzdělávacích knihovnách se již užívala zjednodušená pravidla pro abecední katalogizaci, která se v očích svých uživatelů vyznačovala více „zdravím lidským rozumem“ než PI. [Fuchs, 1968, s. 142-143; Kunze, 1966, s. 196-197].

Přehled základních odlišností PI od angloamerické praxe:

- pod autorem se popisovala díla do max. tří autorů. Ostatní byla považována za nepravá anonyma.
- záhlaví pod názvem se vytvářela podle gramatického principu.
- záhlaví pod jménem korporace se téměř nepoužívalo.
- záhlaví personálních jmen se vytvářelo podle jazyka gramatických částic.

5. Katalogizační pravidla ve veřejných knihovnách¹⁶

Pruské instrukce byly původně určeny k užívání ve vědeckých knihovnách, jejichž vysokoškolsky vzdělaní čtenáři neměli takový problém pochopit pravidla gramatického principu. Vedle vědeckých knihoven existovala i síť lidových, později všeobecných veřejných knihoven. Pro tyto knihovny dlouho chyběla speciální katalogizační pravidla. Řada knihoven se rozhodla pro používání přizpůsobených Pruských instrukcí, jiné knihovny, jako např. knihovna v Hamburgu nebo Lübecku, si vytvořily svá vlastní pravidla. [Anweisung ..., 1942, s. 3] Meziknihovní katalogizační spolupráce tím byla podstatně ztížena. V letech 1934-1937 pracoval výbor, skládající se z berlínských knihovníků a docentů Berlínské knihovnické školy (*Berliner Bibliotheksschule*), na vyhotovení nových jednotných pravidel *Anweisung für den alphabetischen Katalog der Volksbüchereien*¹⁷ (zkráceně *Berliner Anweisungen* či *BA*), Lipsko, 1938. Vzorem Berlínských nařízení byly zjednodušené Pruské instrukce. *BA* obsahovala pouze 70 paragrafů a náročný gramatický princip vytváření záhlaví byl zaměněn za jednoduchý mechanický (pořadí slovo po slově tak, jak jsou zapsány v jednotce). Nedostatkem těchto nařízení bylo, že krácením původních paragrafů *PI* docházelo ke složitým formulacím a nepřesnostem ve výkladu.

Berlínská nařízení – mechanický princip řazení

Př.: ¹⁸	Jednotka v ruce	Záhlaví
1	Books and libraries	Books and libraries
2	Cumulative book index	Cumulative book index
3	Damned to fame	Damned to fame
4	(The) family is the patient	(The) family is the patient
5	Here comes the sun	Here comes the sun
6	How to get rich	How to get rich
7	Journal of chemistry	Journal of chemistry
8	Journal of inorganic chemistry	Journal of inorganic chemistry
9	My song is a piece of jade	My song is a piece of jade
10	Naked among cannibals	Naked among cannibals
11	New books	New books
12	The old book	(The) old book
13	Sammlung Götschen	Sammlung Götschen
14	This is Cleveland	This is Cleveland

¹⁶ [Rix, 1973a, s. 17-20]

¹⁷ Nařízení pro abecední katalog lidových knihoven

¹⁸ [Popst, 2002, s. 162]

Plánované revidování BA se díky druhé světové válce protáhlo. Roku 1945 byla země rozdělena do čtyř okupačních zón (sovětské, americké, britské a francouzské). V roce 1947 byly podniknuty první pokusy o vytvoření sjednoceného demokratického státu, které ale selhaly na odporu komunistů, což bylo důsledkem počínající studené války. V sovětské okupační zóně byla velmi brzy dosazena komunistická vláda. Roku 1945 se spojily tři západní sektory a na jejich základě vznikla západní Spolková republika Německo. Sověti reagovali založením východní Německé demokratické republiky [Dějiny Německa, 2008]. V období rozsáhlé socialistické přestavby země (NDR), byly právě na všeobecně vzdělávací knihovny kladeny obrovské nároky. Knihovny se staly aktivními propagátory socialistické ideologie ovlivňující nejrůznější vrstvy veřejnosti. Aby knihovny splnily tyto nové úkoly, musela být provedena i přestavba jejich vnitřní struktury a pracovních metod. Teprve v roce 1950 se veřejné knihovny dočkaly prvního návrhu nazvaného *Anweisung für den alphabetischen Katalog der allgemeinen öffentlichen Bibliotheken*.¹⁹ Oficiální vydání z roku 1951 neslo pozměněný název *Der Alphabetische Katalog in allgemeinbildenden Bibliotheken*²⁰ a bylo závazné pro všechny všeobecně vzdělávací knihovny v NDR a východním Berlíně. Po téměř deseti letech užívání však i tato pravidla potřebovala revizi. Centrální institut pro knihovnictví (*Das Zentralinstitut für Bibliothekswesen*) se tuto situaci snažil řešit vydáváním různých opatření, což nebylo řešení dlouhodobé. Komise pro racionalizaci knihovnické práce v okrese Magdeburg (*Die Kommission zur Rationalisierung der Bibliotheksarbeit im Bezirk Magdeburg*) zveřejnila své *Vorschläge zur Neuregelung der Titelaufnahme*²¹ a rozdmýchala tak diskuzi u odborné veřejnosti.

Roku 1963 vyšel v Lipsku předpis závazný pro všechny všeobecné veřejné a odborové knihovny sovětských zón - *Die Titelaufnahme für die Kataloge der allgemeinbildenden Bibliotheken*,²² který se snažil reagovat na nově přijatá doporučení Pařížské konference (1961). Paralelně vyšla i dvě další nařízení: *Anweisung über die Einführung einer Systematik für allgemeinbildende Bibliotheken*²³ a *Anweisung über die Verbesserung der Bestandserschließung in allgemeinen öffentlichen Bibliotheken*.²⁴

¹⁹ Abecední katalog ve všeobecných veřejných knihovnách

²⁰ Abecední katalog ve všeobecně vzdělávacích knihovnách

²¹ Návrhy k novému ustanovení záznamu

²² Záznamy pro katalogy všeobecně vzdělávacích knihoven

²³ Nařízení o zavedení systematiky pro všeobecně vzdělávací knihovny

²⁴ Nařízení o zlepšení volného přístupu k fondům ve všeobecných veřejných knihovnách

Druhé pozměněné vydání „Titelaufnahme...“ vyšlo roku 1965. Tato pravidla přinesla nové změny v katalogizaci, např.:

- rozdělení řazení písmen I a J, které se před tím nerozlišovalo
 - na začátku stojící číslice, zájmena a určité i neurčité členy se při řazení přeskakovaly
 - byly zavedeny doplňky a kvalifikátory
 - sebraná díla se řadila pod jméno autora s vedlejším záznamem (nikoliv odkazem) pro název
 - u cizích autorů se používala forma jména užívaná ve státě, jehož je autor občanem. Pokud se státní příslušnost nedala zjistit, použil se zvyk státu, jehož řeč autor používal.
 - jména v cizích písmech byla transkribována nebo transliterována
 - vydání díla v různých jazycích bylo upraveno tak, že hlavní záznam byl pod německým názvem a vedlejší záznam pod originálním názvem příslušného vydání [Rix, 1973b, s 87-88].

6. Přejchod od Pruských instrukcí k Pravidlům pro abecední katalogizaci RAK

Už v průběhu druhé světové války byly Jorisem Vorstiusem a Hermanem Fuchsem zpracovány z úředního příkazu dva projekty k novému vydání instrukcí, které už ale nebyly zveřejněny. Roku 1949 se staly výchozím materiálem pro zpracování návrhu pro nový katalogizační předpis. Od roku 1952 se novým vydáním pravidel zabývala i Komise pro katalogizační otázky při státním sekretariátu pro vysoké školství NDR. První shrnutí částečných návrhů bylo předloženo 1958 jako diskusní návrh několika znalcům [Fuchs, 1968, s. 143].

Na cestě za novými pravidly se konala různá grémia odborníků a němečtí knihovníci se účastnili i mezinárodních setkání. Poměrně plodné diskuze byly přerušeny **Mezinárodní konferencí o katalogizačních principech v Paříži**, konanou 9.-18.10.1961, které se účastnilo 200 odborníků z 55 států. Cílem této konference bylo mezinárodní sjednocení zásad pro katalogizační pravidla za účelem mezinárodní spolupráce při katalogizaci. Byla zde přijata mezinárodní doporučení, obecně známá jako Pařížské principy.

Základní body Pařížských zásad:²⁵

1. Cíle zásad
2. Funkce katalogu
3. Struktura katalogu
4. Druhy záhlaví
5. Použití vícenásobného záhlaví
6. Funkce různých druhů záhlaví
7. Volba unifikovaného záhlaví
8. Personální původce
9. Záhlaví pod korporací
10. Vícenásobné autorství
11. Díla, která jsou řazena pod názvem
12. Řadící elementy pro personální jména

Německo tato doporučení přijalo, čímž byla nutnost zpracování zcela nových pravidel ještě posílena.

Roku 1965 zahájila Komise pro abecední katalogizaci Svazu německých knihovníků NDR (*Die Kommission für alphabetische Katalogisierung des Vereins Deutscher Bibliothekare*) práci na nových katalogizačních pravidlech. Na jejich zpracování se v průběhu let podílely i odpovídající odborné komise SRN, Rakouska,

²⁵ [Rix, 1973a, s. 20]

Švýcarska a Lucemburska. Tím měl být zajištěn vznik jednotných pravidel pro celou oblast německy mluvící Evropy.

Částečný návrh z roku 1965 již zahrnoval předpisy pro korporativní autorství i mechanický princip řazení slov v záhlaví. Také obsahoval pravidla pro hlavní a vedlejší záhlaví – do té doby se používalo pouze speciálních odkazů [Fuchs, 1968, s. 143].

R. 1966 použila Německá knihovna (*Deutsche Bibliothek, Frankfurt n.M.*) částečný návrh pravidel k vytváření záznamů pro Německou národní bibliografii. Byla první národní bibliografií ve světě, která byla zpracována počítačově [Popst, 2002, s. 163].

V roce 1969 se v Kodani konalo **Mezinárodní setkání katalogizačních expertů**, na kterém se rozhodlo o vytvoření mezinárodního standardu pro bibliografický popis (ISBD pro monografie), který byl poprvé publikován v roce 1971. Též se řešily otázky týkající se problémů spojených s elektronickým zpracováním dat při katalogizaci.

V letech 1969-1976 byly vydávány návrhy jednotlivých částí pravidel (definice, hlavní a vedlejší personální záhlaví, záhlaví korporativní a pod názvem, řazení záznamů, ustanovení personálních a korporativních jmen, ustanovení názvu, všeobecná pravidla pro záznamy na jednotných kat. lístcích, hlavní a vedlejší záhlaví při více titulech v jednom dokumentu, sbírka příkladů, transliterační tabulky pro cizí písma), ve kterých již byly zohledněny výsledky Kodaňské konference, včetně užití formální struktury záznamu podle ISBD(m) [Rix, 1973b, s. 21].

Kompletní vydání *Regeln für die alphabetische Katalogisierung*²⁶ vyšlo v NDR v roce 1976 a s mírnými úpravami v SRN v roce 1977. Ministerstvo pro vysoké a odborné školství a Ministerstvo kultury NDR vydalo 1.10.1975 nařízení, podle kterého jsou od 1.1.1977 pravidla RAK závazná pro všechny knihovny [Regeln ..., 1976, Vorwort].

Do 80. let byly RAK zavedeny ve většině západoněmeckých knihoven společně s jejich automatizací. V Německu byl používán Strojový výměnný formát pro knihovny (*Maschinelles Austauschformat für Bibliotheken : MAB*), který se od formátu typu MARC výrazně odlišuje, např. v uspořádání vícesvazkových děl v záznamu [Oehlschläger, 2007, s. 25].

²⁶ Pravidel pro abecední katalogizaci

První vydání RAK obsahovalo velké množství volitelných a alternativních pravidel, což zapříčiňovalo komplikace při výměně záznamů mezi knihovnami. Z toho důvodu byla 1976 v Západním Německu vydána zkrácená verze RAK (*KRAK: Kurzfassung der Regeln für die Alphabetische Katalogisierung*²⁷), která byla soupisem volitelných pravidel pro vědecké knihovny [Halmichová, 2006, s. 53].

Přehled dalších vydání a rozšíření RAK:²⁸

Od r. 1976: Práce na *Regeln für die Ansetzung von Personennamen der außereuropäischen Sprachbereiche (Entwürfe)* – Pravidla pro tvorbu personálních jmen mimoevropských jazykových území (návrhy)

Od r. 1983: RAK vychází jako vícesvazkové dílo:

- 1983 - Sv. 1: *RAK-WB (Wissenschaftliche Bibl.)* - vědecké knihovny
- 1986 - Sv. 2: *RAK-ÖB (Öffentliche Bibl.)* - veřejné knihovny
- 1986 - Sv. 3: *RAK-Musik* - hudebniny, hudební
zvukové a zvukově-
obrazové nosiče
- 1986 - Sv. 4: *RAK-Karten* - kartografické materiály

Od r. 1984 Změny a doplňky k již vyšlým RAK západního Německa vycházejí v nepravidelných odstupech v časopise „Bibliotheksdienst“

1986 RAK-UW: (*unselbständig erschienene Werke*): nesamostatně vycházející díla (návrh)

1993 RAK-WB: 2. přeprac. vydání RAK-WB vychází na volných listech a je dále aktualizováno

1994 RAK-AV: audiovizuální materiály, mikromateriály a hry

1996 RAK-NBM: rozšíření RAK-AV na "*Regeln für die alphabetische Katalogisierung von Nichtbuchmaterialien*" – Pravidla pro abecední katalogizaci - neknižní materiály. Zpracováno pod vlivem strojem čitelných materiálů.

²⁷ Krátké shrnutí pravidel pro abecední katalogizaci

²⁸ [Baumgartner, 1997]

Pravidla pro veřejné knihovny jsou zkrácenou verzí RAK-WB. Obsahují alternativní pravidla pro malé knihovny, která umožňují vytváření záhlaví pod korporacemi a unifikovanými názvy v německé formě. RAK-WB a RAK-ÖB obsahovaly pouze pravidla pro knihy a periodika. Postupně byly doplňovány pravidly pro speciální dokumenty.

Východní Německo taktéž publikovalo dodatky a pravidla pro speciální dokumenty. Roku 1989 vyšla revidovaná východoněmecká verze pravidel.

Je zajímavostí, že pravidla pro popis monografií i seriálů vychází pouze z ISBD pro monografie, namísto použití ISBD pro seriály, neboť ISBD(s) byla vydána až později [Popst, 2002, s. 164].

6.1 Obsah pravidel:²⁹

1. svazek obsahuje úvod, definice základních pojmů a všeobecná pravidla (§1-196)

2. svazek je věnován záhlaví

- a) Všeobecná pravidla pro výběr formy záhlaví (§201-208)
- b) Záhlaví pro personální jména (§301-343)
- c) Záhlaví pro jména korporací (§401-485)
- d) Záhlaví pro názvy (§501-527)

3. svazek je věnován hlavním a vedlejší záznamům pod jmény osob, korporací či názvem (§601-695), ustanovením záhlaví pro hlavní a vedlejší záznamy různých titulů v různých vydáních a jednom vydání díla (§701-716), stanovuje řazení záznamů (§801-823).

4. svazek obsahuje přílohy - termíny pro jazyky a písma a jejich zkratky, schémata pořadí jednotlivých údajů záznamu a pro stanovení interpunkce mezi jednotlivými údaji, seznam akronymů a zkratk k identifikaci různých částí bbg. záznamu, zkratky, transliterační tabulky - a rejstřík.

RAK obsahují početná dobrovolná a alternativní pravidla. Velký počet nepovinných pravidel, dovoluje jednotlivým knihovnám či jejich sdružením používat podle svého uvážení takové množství detailů, které si přejí zahrnout do bbg. popisu a o počtu doplňků k záhlaví, které si přejí poskytovat.

Ad svazek 1 – hlavní ustanovení

Základní pojmy jsou organizovány systematicky, což přispívá k pochopení jejich vzájemných vztahů. Definování pojmů je pevným základem pro jednotný výklad pravidel.

- **Autor** (Verfasser) – osoby, které samy nebo společně vypracovaly dílo nebo jeho část. Určení autorství není závislé na faktu, zda jsou tak výslovně nazvány v díle a v jeho vydání.
- Dílo, jehož autor nebyl ani jmenován ani zjištěn, je označeno za **dílo anonymní**.
- **Původce** (Urheber) – je korporace, která sama nebo ve spolupráci s další(mi), vypracovala nebo dala podnět a vydala anonymní dílo nebo jeho část.

²⁹ Podle čtyřsvazkového vydání z r. 1976, Berlín, [Regeln ..., 1976].

Dále obsahuje ustanovení týkající se:

- vnější podoby katalogu (v první řadě stále počítají s lístkovým katalogem)
- kategorie záznamů (hlavní, vedlejší, odkazové – pro pseudonymy)
- struktury bibliografického popisu, záhlaví a poznámky vedlejšího záznamu
- pořadí údajů v záznamu
- funkce katalogu, jež následují Pařížské principy

úkolem katalogu je prokázat:

- která díla určitého autora nebo původce,
- a která vydání určitého díla jsou v knihovně.

Vícesvazkové dílo

„Dokument tvořený několika svazky nebo částmi, které tvoří z hlediska autorského nebo vydavatelského záměru jeden formálně a obsahově uzavřený celek. Obvykle jsou spojené společným názvem“ [Matušík, c2004].

Podle RAK jsou vytvářeny záznamy jak pro souborný název vícesvazkového díla, tak pro všechny svazky tohoto díla. Například vícesvazkové dílo „Pán prstenů“ se skládá ze tří svazků: Společenstvo prstenu, Dvě věže a Návrat krále. Toto dílo by tedy v německém katalogu obsahovalo jeden hlavní záznam a tři podřízené, spojené hierarchickým odkazem.

Ad svazek 2 - záhlaví

Obsahuje pravidla pro výběr formy záhlaví, tak i pro konkrétní tvorbu jednotlivých typů záhlaví. Stanovuje nařízení pro práci se zkratkami, řazení slov zahrnujících apostrofy, pomlčky a další znaky, zpracování pravopisných alternativ (catalogue x catalog), zpracování čísel, symbolů a rovnítek, zpracování geografických jmen.

Ad a) obecná ustanovení

- RAK preferuje hlavní záhlaví pod personálním či korporativním jménem nad hlavním záhlavím pod názvem.
- Díla od více než tří autorů jsou popisována jako díla anonymní.

Ad b) záhlaví pro personální jména

Záhlaví pro personální jména moderní doby jsou založena na **principu státní příslušnosti autora**. Pro osoby, u kterých nelze státní příslušnost zjistit, se použije zvyk státu, v jehož jazyce autor tvoří svá díla. K tomuto nařízení je nutné vytvořit jednotlivá pravidla pro různé státy.

Vůči tomuto ustanovení Pařížských principů mělo původně Německo výhrady, ovšem v zájmu mezinárodního sjednocení nařízení přijalo. Ve prospěch všeobecně vzdělávacích knihoven byla přijata ustanovení, která povolovala těmto knihovnám s převážně německými dokumenty používat jednoduše nejobvyklejší německou formu jména [Kittel, 1970, s. 15].

Různé autory se stejně znějícím křestním jménem i příjmením RAK-WB nerozlišuje³⁰ a záhlaví mají společné. V takovém případě je ovšem nesnadné jednoznačně odpovědět na otázku, která díla od určitého autora v knihovně jsou [Hacker, 1989, s. 109].

Příjmení obsahující prefix

„Za prefixy se považují: předložky, mluvnické členy a předložka sloučená se členem. Jako prefix se zpracovává ve jménu osoby se vyskytující spojka „a“ a její ekvivalenty v jiných jazycích.“ [Regeln ..., 1976, § 315,1]

Příjmení s prefixem se řídí principem státní příslušnosti autora. Jedno jméno tak může být řazeno různě, podle toho jaké má autor občanství.

Př.: Jméno: V. van Doren

americký státní příslušník: Van Doren, V.

holandský státní příslušník: Doren, V. van

„Při uvádění jsou buď existující mezery vypuštěny, přičemž počáteční písmena každého prefixu jsou psána velkým písmenem, nebo jsou spojeny interpunkčními znaménky, takže se jedná o jednoho pořadatele.“ [Regeln ..., 1976, § 315,1]

Př.: Jméno: Von der Heydt (angličan) **Záhlaví:** VonDerHeydt

(němec) **Záhlaví:** Heydt, von der

Alma de l'Aigle (francouzská) **Záhlaví:** L'Aigle, Alma

Pokud je to nutné, lze pro odlišný způsob psaní použít odkazového systému.

³⁰ V dnešní době se již díky sobourům autorit daří jednotlivé autory rozlišovat, ačkoliv životní data se stále nepoužívají jako rozlišující element.

Ad c) záhlaví pro jména korporací

Korporativní záhlaví může přijmout pouze anonymní dílo nebo dílo s více než třemi autory, pokud je korporace ve funkci jeho původce a jméno korporace je uvedeno na titulním listě nebo je nezbytným doplňkem titulu. Korporace je původcem, když ona samotná nebo ve spojení s jinou korporací buď vytvoří anonymní dílo (nebo jeho část) nebo se stará o dílo jako takové a je tedy vydavatelem díla [Hacker, 1989, s. 96].

Př.:³¹ **Jednotka v ruce: Capital and equality : report of a Labor Party study group
 Hlavní záhlaví: Capital and equality
 Vedlejší záhlaví: Labor Party <Great Britain>**

Jednotka v ruce: The journal of the Acoustical Society of America : JASA
 American Institute of Physics
Hlavní záhlaví: Society of America: (The) Journal of the Acoustical
 Society of America

Pokud záznamu přísluší hlavní záhlaví pod jménem korporace, vytváří se podle jejího oficiálního jména (př. Deutsche Akademie der Wissenschaften³²). Oproti tomu státní orgány nebo místní orgány státní moci mají jako vstupní prvek označení oblasti jejich působnosti (př. Rat des Bezirkes Potsdam:³³ Potsdam <Bezirk>) [Kittel, 1970, s. 16].

K identifikování kvalifikátorů (doplňků) přidaných do záhlaví se používají závorky. Například pro korporace se specifickou fyzickou lokací je geografické jméno, jeví se jako část jména, odděleno od názvu korporace a vrátí se do záhlaví jako kvalifikátor ve špičatých závorkách:

Oficiální název: University of Birmingham **Záhlaví:** University <Birmingham>
[Popst, 2002, s. 166]

Konferenční záhlaví

Aby podle RAK dostala konference hlavní záhlaví, musí název díla reprezentovat myšlenku konference (tj. musí obsahovat slovo „kongres“ nebo slova obdobná) a její jméno musí zároveň obsahovat gramatickou souvislost s předmětem projednávaným na konferenci.

Př. V katalogizované jednotce je uvedeno: *Report of the Fifth International Congress of Musicology, Rome, Italy, January 10-12, 1999*. Všechna kritéria jsou splněna a kongres může dostat hlavní záhlaví pod korporací.

³¹ [Popst, 2002, s. 167]

³² Německá akademie věd

³³ Rada okresu Postupimi

Pokud ale titulní list obsahuje: „International Society of Musicologists, Fifth Congress, Rome, Italy, January 10-12, 1999, *New Developments in Electronic Music*,“ hlavní záhlaví pod korporací uděleno nebude, jelikož slovo „Congress“ není gramaticky spojeno k předmětu konference „Musicology.“ Protože jméno společnosti není nezbytnou součástí názvu, bude toto dílo řazeno pod názvem a korporativní záhlaví dostane vedlejší záznam. Informace o místě konání a datu se objeví pouze v dalších informacích o názvu [Croissant, 2002, s. 179].

Ad. d) záhlaví pro názvy

Záhlaví pod názvem se vytváří podle **mechanického principu**, tj. slovo po slově, jak jsou obsaženy v jednotce. Hlavní výhodou je jednoduchost a možnost využití při počítačovém zpracování katalogu. Dalším pozitivním jevem je, že mechanické pořadí používá většina zahraničních knihoven a mezinárodní katalogizace je tak sjednocena. Nevýhodou tohoto řazení je, že dané dílo může být v abecedním katalogu nalezeno pouze, pokud uživatel zná přesný název díla. I malá odlišnost (např. množné číslo) může způsobit, že záznam v katalogu nebude nalezen [Hacker, 1989, s. 104-106].

Ansetzungssachtitel (variantní název)

V mnoha případech není hlavní název napsán v záhlaví tak, jak je uveden v jednotce. Místo něj je vytvářena forma unifikovaného či variantního názvu.

Př.:³⁴ Jednotka v ruce: g-Globulin

Záhlaví: [Gamma-Globulin] g-Globulin

Jednotka v ruce: Münchener Theologische Studien. Reihe A: Patristik

Záhlaví: [Münchener theologische Studien / A] Münchener theologische Studien. Reihe A, Patristik

Jednotka v ruce: Sonderbände zur Strahlentherapie

Záhlaví: [Strahlentherapie / Sonderbände] Sonderbände zur Strahlentherapie

Hlavní záhlaví anonymních překladů je tvořeno pod názvem překladu a nikoliv pod názvem originálu. Knihovny, které to považují za důležité pro zpřístupnění svých fondů, mohou pod originálním názvem seskupit i vedlejší záznamy překladů jednoho díla.

³⁴ [Regeln ..., 1976, § 130]

U anonymních děl se shodným názvem, jsou záhlaví doplněna rokem vydání a v katalogu řazena chronologicky. Chronologicky se též budou řadit různá vydání jednoho autora či původce [Kittel, 1970, s. 16].

Ad svazek 3 - řazení záznamů

Z řazení se vynechává určitý či neurčitý člen nebo homonymní číslovka a zájmeno, pokud stojí na začátku názvu (např. Das müssen Sie wissen. = To musíte vědět). Další slova včetně předložek, spojek, členů atd. jsou do řazení zahrnuta. Iniciály, zkratky a zkrácená slova jsou přejímána z předlohy a nadále platí jako řadící slova. Akcenty i diakritická znaménka zůstávají bez povšimnutí, tedy např. s písmeny à, ç, ž se bude zacházet stejně jako s a, c, z. Přehlásky ä, ö, ü jsou řazeny jako ae, oe, ue, ostré ß jako ss. Písmeno J bylo odlišeno od písmene I a řadí se za ním [Hacker, 1970, s. 99-100, 104.].

Přeložená díla od autorů či jiných původců budou v rámci personálního či korporativního záhlaví dále řazena podle názvu překladu. Vedlejší záznam s originálním názvem v tomto případě není nutný [Hacker, 1970, s. 111].

V RAK jsou rozlišeny čtyři druhy děl, podle počtu autorů a děl v nich obsažených, které mají mj. vliv na uspořádání záznamů:

Počet děl	Počet autorů	
	1 autor	Více než 1 autor
1 dílo	Einzelwerk – samostatné dílo, vytvořené jedním autorem nebo korporací (monografie)	Gemeinschaftliches Werk – společné dílo, vytvořené dvěma nebo více původci
Více děl	Sammlung – sebraná díla od jednoho autora	Sammelwerk – sebraná díla od více než jednoho autora

Tabulka převzata z [Popst, 2002, s. 165]

Sammlungen (dále jen SL) v podstatě odpovídají kategorii Gruppenschriften v Pruských instrukcích s tím rozdílem, že SL v RAK obsahují díla dvou a více jednotlivých děl zatímco Gruppenschriften musí obsahovat tři a více jednotlivých děl od jednoho autora.

Podle RAK mohou být SL řazeny jako speciální skupina před samostatnými díly, podle RAK-WB však jen jako vedlejší záznamy (hlavní záznam je vytvořen pod příslušným názvem v abecedě mezi ostatními samostatnými díly). Záznamy ve skupině SL jsou řazeny abecedně podle jazyka (nejdříve originální jazyk), v rámci

jazyka podle abecedy příslušných názvů. Stejně názvy jsou řazeny chronologicky podle roku vydání.

U samostatných děl jsou záznamy řazeny podle abecedy příslušných názvů (u překladů podle názvu překladu). Stejně názvy jsou opět řazeny chronologicky podle roku vydání. Překlady podle RAK-WB nebudou mít vedlejší záznamy s originálním názvem [Hacker, 1970, s. 114].

7. Další vývoj pravidel, projekt REUSE, RAK2, harmonizace s AACR a MARC21

V osmdesátých a na počátku devadesátých let vznikaly v Německu knihovnické svazy, které umožňovaly vzájemnou výměnu bibliografických i autoritních dat v rámci souborných katalogů. Tyto svazy později spolupracovaly i se zahraničními knihovnami (např. Kongresová knihovna, Britská knihovna) [Münnich, 1999a]. Fondy vědeckých knihoven tvoří podle Ch.R. Croissanta až z 60 % dokumenty v anglickém jazyce [2002, s. 175]. Kooperace se zahraničními knihovnami, která se v tomto ohledu stává výhodnou, ovšem narazila na problémy spojené s rozlišným formátem dat i jejich strukturou (MAB a RAK x MARC21 a AACR). Tyto problémy posílily tlak na harmonizaci německých pravidel s angloamerickou katalogizační praxí. Dalším podnětem byla potřeba zjednodušení pravidel a jejich větší angažovanost v online prostředí.

M. Münnich³⁵ uvádí další požadavky, které se v katalogizační praxi objevily:

- Odstranění všech pravidel vztahujících se ke katalogizačním lístkům, jako např. ustanovení o hlavním a vedlejším záznamu
- Evidence názvů a jejich částí by měla být tvořena automaticky jako nástroj vyhledávání
- Odstranění všech jmenných a názvových odkazů, které nemají žádný smysl pro online katalogy
- Rozšíření sekundárních vyhledávacích hledisek (jazyk dokumentu, rok vydání, druh dokumentu atd.)

Řešením vzniklé situace by bylo buď zavedení AACR (*Anglo-american cataloging rules*) v Německu nebo revize stávajících katalogizačních pravidel, která by již zohledňovala online prostředí a mezinárodní výměnu záznamů, s ohledem na kompatibilitu s velkým množstvím starých dat konvertovaných do strojově čitelné podoby.

³⁵ [Münnich, 1999a]

7.1 Projekt REUSE³⁶

V letech 1996-1997 proběhl projekt, jehož úkolem byla systematická analýza německých a amerických standardů RAK a AACR2 za účelem zmapování problematických oblastí při výměně bbg. dat. Tento projekt řídila Dolnosaská státní a univerzitní knihovna Göttingen (*Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen*) a americká knihovnická organizace OCLC. Následující rok byl spuštěn navazující projekt REUSE+, který zkoumal rozdílnou prezentaci hierarchických bibliografických struktur vícesvazkových děl ve formátech USMARC a MAB2. [Halmichová, 2006 s. 56] Přesněji se jednalo o vztahy část/celek, které jsou zmíněny ve studii FRBR [Eversberg, 1998b].

Hlavní rozdíly mezi AACR2 a RAK se podle projektu REUSE vyskytovaly okolo volby hlavního záhlaví (korporativní vs. názvové záhlaví), formulace personálního záhlaví, zpracování korporativních záhlaví a vícesvazkových děl [Croissant, 2002, s. 175].

7.1.1 Volba korporativního záhlaví

RAK dovoluje vytvořit anonymnímu dílu hlavní záhlaví pod jménem korporace jen, pokud je její jméno uvedeno v záhlaví titulního listu nebo na jeho jiném místě nebo v tiráži. (Korporace musí být zároveň v roli původce díla.) Jméno korporace může být též uvedeno v názvu díla, ale za původce může být korporace považována pouze, když je její jméno v názvu uváděno jako aktivní činitel, nebo když obsah díla ujasňuje, že korporace jmenovaná v názvu dílo produkovala.

RAK neumožňuje vytvářet korporativní záhlaví pro tyto entity:³⁷

- lodě a letadla, budovy jako např. kostely a zámky
- aktivity jako expedice a projekty
- výkonné a informační orgány

Německá pravidla mají tedy přísnější výběr při volbě hlavního záhlaví pod korporací a v důsledku toho přijímají méně korporativních záhlaví. Dalšími případy, kdy je častěji zvoleno záhlaví pod názvem, jsou konference (viz předchozí kapitola) a záhlaví pod jurisdikcí.

³⁶ Závěrečná zpráva projektu REUSE [Eversberg, 1998a] je dostupná z WWW: http://webdoc.gwdg.de/ebook/aw/reuse/reuse_final_report.htm; REUSE+ [Eversberg, 1998b] <http://www.allegro-c.de/formate/reusep.htm>.

³⁷ [Münnich, 1999a]

Pod jménem jurisdikce jsou vytvářeny záhlaví smluv a nařízení, ale zákony (z pohledu AACR2 nelogicky) jsou pořádány pod názvem a vedlejší záhlaví pod korporací se nevytváří.

RAK upřednostňuje originální jazykovou formu jména (podle doporučení IFLA), zatímco AACR2 používají formu jména, která je všeobecně používána v instituci, jež dokument zpracovává. Německý katalogizátor podle RAK vždy použije záhlaví „Venezia“, zatímco podle AACR2 by anglicky mluvící katalogizátor použil formu „Venice“ a německy mluvící katalogizátor „Venedig“ [Stephan, 2003, s. 23-24].

7.1.2 Personální záhlaví

V německé praxi nejsou tvořena odlišná záhlaví pro autory se stejnými jmény, což může být překážkou při mezinárodním sdílení záznamů. Uživatel nemá v případě shody jmen možnost určit, která díla kterému autorovi skutečně patří. V množství záznamů je proto nucen probírat jeden po druhém a jednotlivě je zkoumat, což je nejen časově náročné.

Ještě donedávna byla druhá křestní jména zkracována (Remarque, Erich M.). Takové autoritní záznamy dosud nejsou všechny opraveny.

7.1.3 Hierarchická struktura záznamů vícesvazkových děl

RAK vyžaduje vytváření záznamů pro každou část vícesvazkového díla i pro celý soubor, v určitých případech se vytváří záznamy i pro subedice. Formát MAB umožňuje vytvoření odkazu od části vícesvazkového díla k záznamu celého souboru. AACR poskytuje možnost vytvářet buď souborný záznam, či záznamy pro každou část zvlášť, kterou z těchto dvou možností si vybere, je na katalogizátorovi.

7.1.4 Souborná díla

Problémy vznikají také odlišným dělením souborných děl. AACR zachází s pojmem „collection“, který má v německých pravidlech ekvivalent „Sammlung“ (sbírka děl jednoho autora) anebo „Sammelwerk“ (sbírka děl od více než dvou autorů). Sammlung (dále jen SL) je vždy pořádáno pod jménem autora, zatímco pravidla pro záhlaví Sammelwerk (dále jen SW) jsou složitější. SW se dělí na ukončené (begrenzt) a pokračující (fortlaufend). Ukončené SW, pokud nemá souborný název, je řazen pod záhlavím nejvýznamnějšího díla, nebo podle prvně jmenovaného díla. Pokud je souborný název uveden, jednotka je uložena pod ním. Pokračující SW mají v AACR dva ekvivalenty – „series“ (edice) a „serials“

(periodika). V Německu SW obsahuje podřazené pojmy Zeitung (noviny), Zeitschrift (časopis), zeitschriftenartige Reihe (edice s povahou časopisu), Schriftenreihe (monografické edice).

Jedna kategorie ovšem v Německu nemá svého zástupce. Vícesvazkové dílo od jednoho autora nemůže být považováno za edici, neboť v Německu je pouze jeden termín zahrnující edice - Sammelwerk, který ovšem zahrnuje soubor děl od více než jednoho autora. Vícesvazkové dílo od jednoho autora je Sammlung. RAK, ovšem v tomto pojmu edice nezahrnuje. V takovém případě německé knihovny používají hierarchickou strukturu záznamu.

7.1.5 Záznamy pod jmény osob a korporací - RAK v souladu s doporučeními IFLA upřednostňuje originální jazykovou formu jména. [Croissant, 2002, s. 175-182].

7.1.6 Rozdíly mezi AACR2 a RAK se vyskytovaly také v oblasti terminologie:

Autor (Verfasser) – podle RAK pokud lze rozlišit podíl různých autorů na díle, nejedná se o autory, ale o ostatní přispívající osoby.

Název – v mnoha případech není název pro záhlaví opsán tak, jak je zapsán v jednotce, ale je vytvářen tzv. Ansetzungssachtitel (forma variantního či unifikovaného názvu), který je upravován (viz předchozí kapitola). Součástí názvu jsou i údaje o odpovědnosti [Münnich, 1999b].

7.2 RAK2 a projekt „Přestup na mezinárodní formáty AACR2 a MARC21“

Od roku 1995 (paralelně s vycházením dalších doplňků k RAK) pracovala Expertní skupina pro jmennou katalogizaci (*Expertgruppe für Formalerschließung*) na nových katalogizačních pravidlech. Revidovaná pravidla RAK online, později přejmenovaná na RAK2 měla být orientována na online prostředí a zároveň v sobě integrovat RAK-WB a RAK-ÖB. Tato pravidla měla být opět založena na standardech ISBD, tentokrát s ohledem na ISBD(s). Taktéž měly být vytvořeny minimální požadavky na obsah katalogizačního záznamu (minimální standardy), které by ulehčovaly práci malým knihovnám. RAK2 měla ve svých paragrafech zapracovat i pravidla pro nesamostatně vycházející díla (RAK-UW) [Münnich, 1996, s. 1417-1418]. Jedním z hlavních požadavků bylo zrušení rozdílů mezi hlavním a vedlejším záhlavím, které v online katalogu nemá své opodstatnění. Dalšími myšlenkami bylo celkové zjednodušení pravidel a přiblížení se mezinárodním standardům za účelem výměny bbg. i autoritních dat [Popst, 2002, s. 169].

Práce na nových pravidlech byla zastavena díky rozhodnutí o přestupu na AACR2 a formát MARC. Výbor pro standardizaci tak rozhodl na svém 3. setkání 6.prosince 2001, a proto je tento krok označován jako Nicolaus-Beschluss. Toto rozhodnutí vyvolalo velkou vlnu kritiky. V roce 2002 byl vydán německý překlad AACR2, čímž byl otevřen prostor k věcné diskuzi. Pro přechod k odlišným pravidlům bylo kvůli závažným strukturálním problémům a finančním důsledkům nutné vyžádat u Německé národní knihovny o vypracování studie *Umstieg auf internationale Formate und Regelwerke (MARC21 und AACR2)*,³⁸ která měla prozkoumat potřebné parametry ke změně, její následky a udat časový rámec pro celkový přechod, se zvláště podrobnou zprávou o ekonomickém dopadu na příslušné organizace [Deutsche Nationalbibliothek, 2006b; Popst, 2002, s. 170].

Podle studie nebyly odhaleny žádné zásadní překážky, které by přechod na anglo-americké standardy neumožňovaly. Naopak byly nalezeny četné výhody. Odpor především ze strany knihovníků z knihovnické praxe, která si od změny neslibovala žádné velké výhody pro sdílenou katalogizaci a vyhledávání v OPACu, byl ale příliš silný. Kritika také namítala, že náklady na přechod jsou na základě skromných financí především pro malé knihovny nezvladatelné. V květnu roku 2004

³⁸ Přestup na mezinárodní formáty a pravidla (MARC21 a AACR2

přišla uklidňující zpráva, že přestup na AACR2 se neuskuteční a pravidla RAK budou krok po kroku harmonizována s AACR2. Na zasedání v prosinci 2004 byl podán návrh na zpracování nových pravidel na základě německého překladu AACR. Tento radikální návrh byl sice odvolán, ale zároveň bylo rozhodnuto o přestupu na MARC21 [Wiesenmüller, 2005, s. 198].

Toto rozhodnutí si vyžadovalo vypracování projektu *Umstieg auf MARC21*.³⁹ V rámci tohoto projektu byl přeložen manuál MARC21, konalo se mnoho workshopů, bylo zpracováno namapování MAB a MARC21 stejně jako studie proveditelnosti [Deutsche Nationalbibliothek, 2008j].

Přípravy na přestup z MAB2 na MARC21 jsou dnes v podstatě uzavřeny. Některé aspekty projektu jsou již zpracovány úplně, jiné stojí bezprostředně před svým uzavřením. Dokončení prací včetně technické implementace bylo plánováno na rok 2008 [Umstieg ..., 2007].

³⁹ Přestup na MARC21

8. Zajištění standardizace na území SRN

Úřad pro standardizaci (*Die Arbeitsstelle für Standardisierung*) Německé národní knihovny vykonává odbornou práci v oboru knihovnické standardizace pro oblast Německa, Rakouska a Švýcarska. Jeho cílem je zajistit jednotnost standardů, formátů a rozhraní pro katalogizaci v knihovnách. Podílí se na grémiích na národní i mezinárodní úrovni a slouží jako zastupující úřad ve Výboru pro standardizaci (*Standardisierungsausschuss*).⁴⁰ Je kompetentní pro detailní odbornou práci jako např. návrhy, další vývoj, zavádění a péče o standardy. Je pověřen vedením a koordinací práce těchto podoblastí pravidel: pravidla jmenné a předmětové katalogizace, katalogizace elektronických zdrojů, autoritní data a datové formáty, komunikační rozhraní [Deutsche Nationalbibliothek, 2008c].

Z rozhodnutí Výboru pro standardizaci (2007) jsou zřízeny čtyři expertní skupiny:⁴¹

- Exp. skup. pro autoritní soubory (*Expertengruppe Normdaten*)
- Exp. skup. pro předmětovou katalogizaci (*Expertengruppe Sacherschließung*)
- Exp. skup. pro datové formáty (*Expertengruppe Datenformate*)
- Exp. skup. pro jmennou katalogizaci (*Expertengruppe Formalerschließung*)

8.1 Soubory autorit

Za vzájemné spolupráce zúčastněných stran vznikají nadregionální soubory autorit: *Gemeinsame Körperschaftsdatei (GKD)* - autoritní soubory pro korporace, *Personennamendatei (PND)* – autoritní soubory pro personální jména a *Schlagwortnormdatei (SWD)* – věcné soubory autorit. Vývoj společného formátu pro autoritní data stejně jako možnost online komunikace tvoří důležité předpoklady pro sdílení a bezproblémové užívání souborů autorit. Je usilováno o kooperaci se zahraničními soubory autorit (např. personální jména v projektu Virtual International Authority File (VIAF)) a navázání souborů autorit na metadata a jejich užívání [Deutsche Nationalbibliothek, 2006a].

⁴⁰ Úřad pro standardizaci je pracovní jednotkou Německé národní knihovny. Výbor pro standardizaci se skládá ze zastupitelů jednotlivých německy mluvících území. Úřad pro standardizaci je zástupcem Výboru pro standardizaci, ale není jeho členem a nemá právo hlasovat. Členem Výboru pro standardizaci je Německá národní knihovna.

⁴¹ [Deutsche Nationalbibliothek, 2008b]

8.1.1 *Gemeinsame Körperschaftsdatei (GKD)*

GKD je v německé jazykové oblasti relevantní soubor autorit pro německé a zahraniční korporativní jména. Databáze byla vybudována v 70. letech a dnes je aktualizována a ošetřována Bavorskou státní knihovnou, Státní knihovnou v Berlíně, Německou národní knihovnou a Rakouskou národní knihovnou (*Österreichische Nationalbibliothek*). Záznamy GKD obsahují vedle unifikovaných a variantních forem korporativních jmen, které jsou vytvořeny podle pravidel RAK-WB, také chronologické a hierarchické vztahy a další údaje, které charakterizují reprezentované korporace. Nyní obsahuje databáze GKD více než 1 milion záznamů a toto číslo stále vzrůstá [Deutsche Nationalbibliothek, 2008d].

8.1.2 *Personennamendatei (PND)*

V PND jsou spojena všechna významná jména pro jmennou i věcnou katalogizaci. Představuje především službu omezující multiplicitní práci při unifikaci personálních jmen a sjednocující unifikované formy jmen.

PND byla vytvářena od roku 1995-1998 a dnes je volně k dispozici online v rámci databáze ILTIS přes protokol Z39.50. PND obsahuje k dnešnímu datu okolo 2,6 milionů jmen (z toho ca. 1 000 000 osob s individuálním záznamem) z kooperativní katalogizace PND a Německé národní knihovny, z projektů retrokonverze, jmen Bavorské státní knihovny z oblasti východoevropské a islámské kultury, z oblasti hudby a kartografie a osobních jmen z centrální kartotéky rukopisů Státní knihovny v Berlíně a personálních jmen SWD [Deutsche Nationalbibliothek, 2008g].

8.1.3 *Schlagwortnormdatei (SWD)*

SWD poskytují normovanou, terminologicky kontrolovanou slovní zásobu. Užité prameny jsou zaznamenány v seznamu *Liste der fachlichen Nachschlagewerke zu den Normdateien*.⁴² Obsahuje unifikované a variantní formy předmětových hesel, která jsou zpracovávána podle *Regeln für den Schlagwortkatalog (RSWK)*⁴³ a *Praxisregeln zu den RSWK a SWD*.⁴⁴ Předmětová hesla obsahují všechny odborné oblasti a předmětové kategorie. Na tvorbě SWD se podílí celkem jedenáct institucí, které zajišťují denní aktualizaci obsahu databáze [Deutsche Nationalbibliothek, 2008i].

⁴² Seznam odborných příruček k souborům autorit

⁴³ Pravidla pro předmětový katalog

⁴⁴ Praktická pravidla k RSWK a SWD

8.2 Formáty dat a komunikační rozhraní

Německá národní knihovna a Expertní skupina pro formáty dat byly Výborem pro standardizaci pověřeny zpracováním formátu MARC21 jako jednotného výměnného formátu. Cílem bylo převzít původní formát MARC21 (namísto používaného MAB2). Pokud by národní odchylky od MARC21 byly i přesto nezbytné, musely by být jednotné pro všechny knihovnické svazy na německy mluvících územích.

Co se týká práce na komunikačních rozhraních je třeba zmínit obzvláště oblasti vývoje standardizovaných metod k online komunikaci mezi systémy (online přenos datových záznamů, funkce aktualizace a metody rozmnožování) stejně jako vývoj implementačních pravidel pro další profily Z39.50 [Deutsche Nationalbibliothek, 2006a].

8.3 Pravidla:

8.3.1 Pravidla pro katalogizaci elektronických zdrojů

Pro katalogizaci elektronických zdrojů měla být vyvinuta a zavedena jako mezinárodně harmonizovaný standard pravidla, která by zahrnovala užívání metadat a mohla by být integrována do katalogizace tištěných zdrojů. V létě roku 2002 byla zveřejněna pod názvem *Empfehlungen für die Katalogisierung von Online-Ressourcen mit fortlaufender, integrierender Erscheinungsweise*.⁴⁵

8.3.2 RDA

V rámci internacionalizace pravidel se Výbor pro standardizaci na svém 9. zasedání 15.prosince 2004 usnesl na aktivní účasti při procesu tvorby nových pravidel *Resource Description and Access (RDA)* jako mezinárodně aplikovatelných pravidel.

Tento projekt vznikl původně jako revize anglo-amerických pravidel pod názvem AACR3. V roce 2005 byl projekt přejmenován na RDA a zaměřil se na vznik nových mezinárodních pravidel, která by již byla orientována i na online prostředí a nová média.

Úřad pro standardizaci ve spolupráci s Expertní skupinou Joint Steering Committee (dále jen JSC) komentoval postupně kladené návrhy jednotlivých ustanovení a zveřejnil svá vyjádření na webových stránkách Německé národní knihovny.

⁴⁵ Doporučení pro katalogizaci online-zdrojů včetně pokračujících integračních zdrojů

Návrh RDA představuje nový přístup, který má pokrývat všechna média a sjednotit pravidla nejen pro knihovny, ale také pro archivy a muzea. Základem RDA je revize ISBD a vypracování v souladu s modelem FRBR (*Functional Requirements for Bibliographic Records*) a FRAD (*Functional Requirements for Authority Data*). Do procesu tvorby jsou rovněž zahrnuta metadata (Dublin core).

Výbor pro standardizaci si stanovil následující cíle popř. výjimky:⁴⁶

- Použití němčiny jako pracovního jazyka
- Jednota entit u názvů, personálních jmen a korporací zavedením mezinárodních pravidel (s ohledem na mezinárodní soubory autorit)
- Žádná pravidla, která by odporovala AACR/RDA
- Sjednocení a integrace pravidel pro speciální dokumenty do jednoho díla
- Individualizace (rozlišování osob a korporací se stejnými jmény) jako povinné nařízení při používání souborů autorit
- Adaptace pravidel pro pokračující zdroje (fortlaufendes Sammelwerk) v ISBD(CR)
- Analýza významu a formy unifikovaného názvu pro „dílo“ a „vyjádření“ v kontextu studie FRBR
- Adaptace pravidel za účelem snížení hierarchické struktury

Pravidla RDA jsou rozdělena do dvou částí. Část A obsahuje „popis zdroje“, tedy bibliografický popis. Část B pojednává o „kontrolovaném záhlaví“ (*access point control*), tedy o selekčních a autoritních datech.

JSC se na svém setkání od 15. do 20. října 2007 v Chicagu radila o vyjádření k RDA. Zrevidovala kapitoly 3, 6 a 7 v části A, plánovanou část B a usnesla se na novém členění RDA [Deutsche Nationalbibliothek, 2008h].

Důvodem pro novou strukturu byla příliš silná orientace na stávající datové struktury a nedostatečná opora ve FRBR a FRAD. Nová struktura RDA by měla být více orientována na entity definované ve FRBR a uživatelské potřeby. Proto byla nahrazena dosavadní struktura RDA v části A, a v části B 10 oddílů, které jsou rozděleny do dvou skupin. První skupina zahrnuje vlastnosti pro entity, druhá skupina vztahy mezi těmito entitami.

Plánované uspořádání:

Vlastnosti záznamů

⁴⁶ [Deutsche Nationalbibliothek, 2006a]

- Oddíl 1 – vlastnosti záznamů provedení a jednotky
- Oddíl 2 – vlastnosti záznamů díla a vyjádření
- Oddíl 3 – vlastnosti záznamů osob, rodů a korporací
- Oddíl 4 – vlastnosti záznamů pojmů, objektů, událostí a míst

Vztahy záznamů

- Oddíl 5 – primární vztahy záznamů mezi dílem, vyjádřením, provedením a jednotkou
- Oddíl 6 – vztahy záznamů osob, rodů a korporací asociovaných se zdrojem
- Oddíl 7 – vztahy záznamů pojmů, objektů, událostí a míst asociované s dílem
- Oddíl 8 – vztahy záznamů mezi dílem, vyjádřením, provedením a jednotkou
- Oddíl 9 – vztahy záznamů mezi osobami, rody a korporacemi
- Oddíl 10 – vztahy záznamů mezi pojmy, objekty, událostmi a místy

JSC vidí velkou přednost v jasné rozpoznatelnosti modelů FRBR a FRAD. Kromě toho není nové členění spojeno s žádnou strukturou záznamu, což by mělo použití a implementaci výrazně zjednodušit. RDA jsou díky tomu přizpůsobivá a jednoduše rozšiřitelná. RDA by měla být použitelná pro vzrůstající objektově orientované a modelované prostředí a relační struktury, např. sémantický web.

Z tohoto nového členění by neměly vyplývat žádné změny v časovém plánu. Po zveřejnění celkového návrhu uprostřed roku 2008 by měly být RDA zveřejněny na začátku roku 2009. Národní knihovny v JSC oznámily aplikaci RDA a celkové použití předpisů na konec roku 2009 [Deutsche Nationalbibliothek, 2007].

8.4 Další aktivity

Do současnosti se Německá národní knihovna věnovala a nadále věnuje mnoha projektům jak na národní tak na mezinárodní úrovni. Byly to např. projekty Crosskonkordanz STW / SWD, DDC Deutsch, META-LIB – Metadaten-Initiative deutscher Bibliotheken, TEL-ME-MOR - The European Library: Modular Extension for Mediating Online Resources, TITAN (unifikace názvů antických děl) ad. [Deutsche Nationalbibliothek, 2008a]. Výbor pro standardizaci se také podílel na revizi mezinárodního standardu ISBD a spolupracoval na studiích FRBR a FRAD.

Dnes spolupracuje např. na projektech CrissCross (mnohojazyčný heslář na bázi tezauru), DDC-vascoda, KIM – Kompetenzzentrum Interoperable Metadaten, MACS – Multilingual Access to Subject, VIAF – Virtual International Authority File aj. [Deutsche Nationalbibliothek, 2008e].

Zároveň udržuje a rozvíjí své národní standardy MAB2, RAK, RSWK a soubory autorit. V tomto roce Německá národní knihovna dokončila zpracování RAK-NBM v elektronické verzi:

- Deutsche Nationalbibliothek. *Regeln für die alphabetische Katalogisierung von Nichtbuchmaterialien* [elektronický zdroj] : RAK-NBM ; Sonderregeln zu den RAK-WB und RAK-ÖB. - Elektronische Version, Stand: Printausg. 1996 und Präzisierungen 2001 sowie Aktualisierungen 2004 und 2006. Leipzig ; Frankfurt, M. ; Berlin : Deutsche Nationalbibliothek, 2008. ISBN: 978-3-933641-91-5, 3-933641-91-8. Online zdroj: <urn:nbn:de:101-2007072733>. [Deutsche Nationalbibliothek, 2008f]

Závěr

Katalogizační pravidla na německy mluvících územích se nejen díky politickým vlivům po dlouhou dobu vyvíjela izolovaně od zbytku světa. První katalogizační předpisy byly vytvářeny jednotlivými knihovníky v institucích, kde pracovali. Tyto předpisy byly často přejímány dalšími spolupracujícími institucemi a dále přizpůsobovány. V době, kdy se začaly vytvářet knihovnické svazy a knihovny chtěly spolupracovat v oblasti katalogizace, vyvstala potřeba sjednotit katalogizační pravidla. Se vznikem Pruského souborného katalogu byla jednotná katalogizační pravidla podmínkou jeho provozu, a proto byla zavedena nová pravidla, která jsou dnes známá jako Pruské instrukce. Díky specifčnosti německého jazyka se prosadil gramatický princip řazení názvů, který se později stal častým terčem kritiky, stejně jako absence korporativního záhlaví. Následkem rozšíření Pruských instrukcí, původně vytvářených pro vědecké knihovny, do téměř všech typů knihoven, sílil tlak na jejich revizi a výrazné zjednodušení. V roce 1938 byly dokončeny tzv. Berlínské instrukce pro katalogizaci ve veřejných knihovnách. Tato pravidla byla podstatně stručnější a gramatický princip byl nahrazen jednoduchým mechanickým řazením.

Významným předělem v historii německé i světové katalogizace byla Mezinárodní konference o katalogizačních principech konaná v roce 1961 v Paříži. Německy mluvící oblasti se vždy snažily o jednotnost katalogizačních instrukcí v rámci svého území. Nová pravidla měla být harmonizována i s ostatními zahraničními instrukcemi, aby tak vznikla možnost mezinárodního sdílení záznamů. V roce 1965 byl vydán první návrh nových německých pravidel *Regeln für die alphabetische Katalogisierung*, která byla opět určena vědeckým knihovnám. Kromě pravidel určených veřejným knihovnám byla v následujících letech vydána i pravidla pro katalogizaci speciálních dokumentů. Tato pravidla byla několikrát vydána v revidované verzi. I přes snahu dodržovat dohodnuté zásady Pařížské konference se od sebe německá a anglo-americká katalogizační instrukce lišila. Rozdíly mezi pravidly RAK a AACR i výměnným formátem MAB a MARC byly natolik znatelné, že se německá strana rozhodla pro další harmonizaci. Po pokusu převzít anglo-americké standardy bylo učiněno rozhodnutí o spolupráci na vývoji nových mezinárodních pravidel RDA a přechodu na formát MARC21. Pravidla RDA by měla přinést zcela nový přístup v katalogizaci aplikováním modelu FRBR

a FRAD. Také by již měla být zaměřena na online a digitální prostředí a hlavně být uživatelsky přívětivými pravidly. Anglické vydání je plánováno na rok 2009.

RDA budou teprve po svém zavedení do praxe, stejně jako všechna ostatní pravidla, postupně doladěována. Lze očekávat četnou kritiku ze strany knihovníků, kterým původní pravidla vyhovovala a již si na ně jistým způsobem zvykli. Zda po odeznění prvotní vlny odporu i nadšení RDA naplní knihovnické naděje či bude zklamáním se ukáže během následujících let. Izolovanost německy mluvících zemí v oblasti katalogizace by tím měla být jednou pro vždy překonána, čímž se pro ně otevírá zcela nová kapitola celosvětové spolupráce.

Literatura:

1. *Anweisung für den alphabetischen Katalog der Volksbüchereien* [Berlínská nařízení]. 1942. 2. Aufl. Leipzig : Einkaufshaus für Büchereien. 58 s.
2. BALÍKOVÁ, M. c2004. Katalog. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online databáze]. [cit. 2008-07-13]. Databáze dostupná z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/cze/ktd>>.
3. BAUMGARTNER, Martin et al. 1997. *Die Regeln für alphabetische Katalogisierung : eine bibliographische Bestandsaufnahme (1965-1999)* [online]. Bayerische Beamtenfachhochschule - Fachbereich Archiv- und Bibliothekswesen Fachrichtung Bibliothekswesen - Kurs gD, 1997 - 2000 [cit. 2008-08-04]. Dostupné z WWW: <<http://iwk.mdw.ac.at/Proseminar/RAK-Bibliographie.htm>>.
4. Bayerische Staatsbibliothek. c2008. Alter Schlagwortkatalog (Schrettinger-Katalog). In *BSB : Bayerische StaatsBibliothek* [online]. München : Bayerische Staatsbibliothek. c2008 [cit. 2008-07-30]. Dostupné z WWW: <http://www.bsb-muenchen.de/Alter_Schlagwortkatalog_Schre.128+M574ea828186.0.html>.
5. CEJPEK, J. et al. 2002. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. 2. dopl. vyd. Praha : Karolinum. 247 s. ISBN 80-246-0323-3.
6. CROISSANT, Ch. R. 2002. RAK or AACR2? The current discussion in Germany on cataloging codes. *Cataloging and Classification Quarterly*. Vol. 35, no. 1/2, s. 173-186. (Tento článek vyšel simultánně v publikaci JOACHIM, M. D. (ed.). *Historical Aspects of Cataloging and Classification*). ISSN 0163-9374.
7. Dějiny Německa. 2008. In *Wikipedie : otevřená encyklopedie* [online databáze]. St. Petersburg (Florida) : Wikimedia Foundation, 2001-. Naposledy editováno 3. 7. 2008 [cit. 2008-07-30]. Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/D%C4%9Bjiny_N%C4%9Bmecka>.
8. Deutsche Nationalbibliothek. 2006a. *Arbeitsstelle für Standardisierung (AFS). Kernbereiche und Aufgabenfelder* [online]. [Editiert von] Renate Gömpel. Frankfurt am Main : Deutsche Nationalbibliothek, letzte Aktualisierung 7.6. 2006 [cit. 2008-08-04]. Dostupné na www: <http://www.d-nb.de/standardisierung/afs/afs_kern.htm>.
9. Deutsche Nationalbibliothek. 2006b. *Projekt „Umstieg auf internationale Formate und Regelwerke (MARC21, AACR2)“* [online]. [Editiert von] Renate Gömpel. Frankfurt a.M. : Deutsche Nationalbibliothek, letzte Aktualisierung 23.06.2006 [cit. 2008-01-18]. Dostupné z WWW: <http://www.d-nb.de/standardisierung/afs/afs_projekt.htm>.
10. Deutsche Nationalbibliothek. 2007. *Neugegliederung der RDA* [online]. [Editiert von] Renate Gömpel. Frankfurt a.M. : Deutsche Nationalbibliothek, letzte Aktualisierung: 06.12.2007 [cit. 2008-07-27]. Dostupné z WWW: <http://www.d-nb.de/standardisierung/regelwerke/rda_neugliederung.htm>.
11. Deutsche Nationalbibliothek. 2008a. *Abgeschlossene Projekte* [online]. [Editiert von] Hannelore Effelsberg. Frankfurt a.M. : Deutsche Nationalbibliothek, letzte Aktualisierung: 08.07.2008 [cit. 2008-07-29]. Dostupné z WWW: <http://www.d-nb.de/wir/projekte/abgeschlossene_projekte.htm>.

12. Deutsche Nationalbibliothek. 2008b. *Arbeitsstelle für Standardisierung (AfS)* [online]. [Editiert von] Renate Gömpel. Frankfurt a.M. : Deutsche Nationalbibliothek, letzte Aktualisierung: 15.02.2008 [cit. 2008-07-28]. Dostupné z WWW: <http://www.d-nb.de/standardisierung/afs/afs_org.htm>.
13. Deutsche Nationalbibliothek. 2008c. *Arbeitsstelle für Standardisierung (AfS) : Überblick* [online]. [Editiert von] Renate Gömpel. Frankfurt a.M. : Deutsche Nationalbibliothek, letzte Aktualisierung 15.04.2008 [cit. 2008-07-29]. Dostupné z WWW: <<http://www.d-nb.de/standardisierung/afs/afs.htm>>.
14. Deutsche Nationalbibliothek. 2008d. *Gemeinsame Körperschaftsdatei (GKD)* [online]. [Editiert von] Petra Ammon. Frankfurt a.M. : Deutsche Nationalbibliothek, letzte Aktualisierung 21.09.2008 [cit. 2008-07-29]. Dostupné z WWW: <<http://www.d-nb.de/standardisierung/normdateien/gkd.htm>>.
15. Deutsche Nationalbibliothek. 2008e. *Laufende Projekte* [online]. [Editiert von] Hannelore Effelsberg. Frankfurt a.M. : Deutsche Nationalbibliothek, letzte Aktualisierung 08.07.2008 [cit. 2008-07-29]. Dostupné z WWW: <http://www.d-nb.de/wir/projekte/laufende_projekte.htm>.
16. Deutsche Nationalbibliothek. 2008f. *Neue Veröffentlichungen* [online]. [Editiert von] Hannelore Effelsberg. Frankfurt a.M. : Deutsche Nationalbibliothek, letzte Aktualisierung 21.02.2008 [cit. 2008-07-29]. Dostupné z WWW: <http://www.d-nb.de/aktuell/neues/neue_veroeff.htm>.
17. Deutsche Nationalbibliothek. 2008g. *Personennamendatei (PND)* [online]. [Editiert von] Barbara Pfeifer. Frankfurt a.M. : Deutsche Nationalbibliothek, letzte Aktualisierung 28.01.2008 [cit. 2008-07-29]. Dostupné z WWW: <<http://www.d-nb.de/standardisierung/normdateien/pnd.htm>>.
18. Deutsche Nationalbibliothek. 2008h. *Resource Description and Access (RDA)* [online]. [Editiert von] Renate Gömpel. Frankfurt a.M. : Deutsche Nationalbibliothek, letzte Aktualisierung: 18.03.2008 [cit. 2008-07-27]. Dostupné z WWW: <http://www.d-nb.de/standardisierung/afs/afs_aacr_rda.htm>.
19. Deutsche Nationalbibliothek. 2008i. *Schlagwortnormdatei (SWD)* [online]. [Editiert von] Martin Kunz, Ellen Kipple, Guido Bee. Frankfurt a.M. : Deutsche Nationalbibliothek, letzte Aktualisierung 02.06.2008 [cit. 2008-07-29]. Dostupné z WWW: <<http://www.d-nb.de/standardisierung/normdateien/swd.htm>>.
20. Deutsche Nationalbibliothek. 2008j. *Umstieg auf MARC21* [online]. [Editiert von] Renate Gömpel. Frankfurt a.M. : Deutsche Nationalbibliothek, letzte Aktualisierung 14.05.2008 [cit. 2008-07-27]. Dostupné z WWW: <<http://www.d-nb.de/standardisierung/formate/marc21.htm>>.
21. DUŠKOVÁ, M. 1982. *Popis pod individuálním autorem : srovnání československé a německé katalogizační instrukce*. Praha. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Katedra vědeckých informací a knihovnictví.
22. EVERSBERG, B. et al. 1998b. The Part to Whole relationship in German and American cataloguing data : results and suggestions. In Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen. *Project REUSE: Aligning International Cataloging Standards* [online]. Göttingen : Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek, [cit. 2008-07-25]. Dostupné z WWW: <<http://webdoc.sub.gwdg.de/ebook/aw/reuse/reusep.htm>>.

23. EVERSBERG, E. et al. 1998a. REUSE : a contribution to the enhancement of international bibliographic compatibility ; (final report) [online]. In Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen. *Project REUSE: Aligning International Cataloging Standards* [online]. Göttingen : OCLC ; GBV ; SUB. [cit. 2008-08-07]. Dostupné z WWW: <http://webdoc.gwdg.de/ebook/aw/reuse/reuse_final_report.htm>.
24. FUCHS, H. 1968. *Bibliotheksverwaltung*. 2., verbesserte und vermehrte Aufl. Wiesbaden : Otto Harrassowitz. 275 s.
25. HACKER, R. 1989. *Bibliothekarisches Grundwissen*. 5. durchgesehene Aufl. München : Saur. [Kapitola] 2. Der Alphabetische Katalog, s. 91-115. ISBN 3-598-10867-2.
26. HALMICOVÁ, M. 2006. *Vývoj harmonizace katalogizačních pravidel*. Praha. [Kapitola] 3.2 Německá katalogizační pravidla, s. 48-60. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví.
27. KITTEL, P. 1970. Die Reform der alphabetischen Katalogisierung : Ausgangssituation, Ziele, Grundsätze. *Zentralblatt für Bibliothekswesen*. Bd. 84. Hf.1, s. 11–18. ISSN 0044-4081.
28. KUNZE, H. 1966. *Grundzüge der Bibliothekslehre*. 4. Aufl. Leipzig : VEB Bibliographisches Institut. [Kapitoly] 4.2.1.6 - 4.2.2.8. S. 190-204.
29. Martin Schrettinger. 2007. In *Wikipedie : die freie Enzyklopädie* [online databáze]. St. Petersburg (Florida) : Wikimedia Foundation, 2001-. Letzte Aktualisierung 10. August 2007 [cit. 2008-07-30]. Dostupný z WWW: <http://de.wikipedia.org/wiki/Martin_Schrettinger>.
30. MATUŠÍK, Z. c2004. Vícesvazkové dílo. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online databáze]. [cit. 2008-07-23]. Databáze dostupná z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/cze/ktd>>.
31. MILKAU, F. (Hrg.). 1933. *Handbuch der Bibliothekswissenschaft*. Zweiter Band : *Bibliotheksverwaltung*. Leipzig : Harrassowitz. [Kapitoly] 121 – Geschichte der Kataloge, s. 240-243; 130 – Der Alphabetischer Katalog, Allgemeine, 131 - Geschichtliche Skizze; 132 – Die Preußische Instruktion, s. 253-255; 136 - Theorie des Alphabetischen Katalogs, s. 261-262.
32. MÜNNICH, M. 1996. RAK2: Sachstandsbericht : vom Bibliothekartag `95 zum Bibliothekartag `96. *Bibliotheksdienst*. Bd. 30, Hf. 8/9, s. 1417-1423. ISSN 0006-1972.
33. MÜNNICH, M. 1999a. German Cataloging Rules Facing the 21st Century : RAK Heading for Internationality and Online Operability. In *IFLA. 65th IFLA Council and General Conference, Bangkok, Thailand, August 20-28, 1999 : Conference proceedings* [online]. Vandoeuvre-lès-Nancy : IFLA, 1999, latest revision: June 23, [cit. 2008-01-18]. Dostupné z WWW: <<http://www.ifla.org/IV/ifla65/papers/103-131e.htm>>. Německá verze: <<http://www.ifla.org/IV/ifla65/papers/103-131g.htm>>. Francouzská verze: <<http://www.ifla.org/IV/ifla65/papers/103-131f.htm>>.

34. MÜNNICH, M. 1999b. German Cataloging Rules in the midst of AACR harmonization and Online Adaptation. In Associazione italiana biblioteche. *Konference XLV Congresso nazionale AIB : AIB 99, Roma, 16.-19.5.1999*. [cit. 2008-07-25]. Dostupné také z WWW: <<http://grp.lib.msu.edu/AACR2/rom-grp.htm>>.
35. POPST, H. 2002. The development of descriptive cataloging in Germany. CROISSANT, Ch. R. (překlad). *Cataloging and Classification Quarterly*. Vol. 35, no. 1/2, s. 155-172. (Tento článek vyšel simultánně v publikaci JOACHIM, M. D. (ed.). *Historical Aspects of Cataloging and Classification*). ISSN 0163-9374.
36. *Regeln für die alphabetische Katalogisierung : (RAK)*. 1976. Berlin : Bibliotheksverband der Deutschen Demokratischen Republik, Kommission für Katalogfragen. 1976. 4 svazky, 137, 298, 272, 165 s.
37. RIX, I. 1973a. Einführung neuer Regeln für die alphabetische Katalogisierung und ihre Bedeutung für die Staatlichen Allgemeinbibliotheken : historischer Überblick unter dem Aspekt der Vereinheitlichung und Rationalisierung [1. díl]. *Der Bibliothekar*. Bd. 27, Hf. 1, s. 16-23. ISSN 0006-1964.
38. RIX, I. 1973b. Einführung neuer Regeln für die alphabetische Katalogisierung und ihre Bedeutung für die Staatlichen Allgemeinbibliotheken : historischer Überblick unter dem Aspekt der Vereinheitlichung und Rationalisierung [2. díl]. *Der Bibliothekar*. Bd. 27, Hf. 2, s. 85-94. ISSN 0006-1964.
39. Souborný katalog. c1996-2008. In *Seznam - encyklopedie : Ottova encyklopedie obecných vědomostí* [online databáze]. S.l. : Seznam.cz, [cit. 2008-07-12]. Dostupné z WWW: <<http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/435944-souborny-katalog>>.
40. STEPHAN, A. 2003. Was der Nikolaus so alles beschert: RAK versus AACR : Rezension und Diskussion. *Abonnement - Information zu Kunst, Museum und Bibliothek*. Hf. 3, s. 189-205. Dostupné také z WWW: <<http://archiv.ub.uni-heidelberg.de/artdok/volltexte/2007/326/>>. ISSN 0949-8419.
41. ULBRECHT, S. 2006a. Stručný přehled dějin a organizace německého knihovnictví : 1. část. *Čtenář*. Č. 10, s. 321-333. ISSN 0011-2321.
42. ULBRECHT, S. 2006b. Stručný přehled dějin a organizace německého knihovnictví : 2. část. *Čtenář*. Č. 11, s. 368-369. ISSN 0011-2321.
43. UMSTÄTTER, W.; WAGNER-DÖBLER, R. 2005. *Einführung in die Katalogkunde : vom Zettelkatalog zur Suchmaschine*. 3. Aufl. Stuttgart : Hiersemann. 171 s.
- Umstieg auf MARC21. 2007. Deutsche Nationalbibliothek, Arbeitsstelle für Standardisierung. *Newsletter Standardisierung und Erschließung* [online]. Nr. 6, Dezember 2007, letzte Aktualisierung: 17.12.2007 [cit. 2008-08-02]. ISSN 1862-5959. Dostupné z WWW: <http://www.d-nb.de/standardisierung/afs/newsletter2007_06.htm#marc21>.
44. VODIČKOVÁ, H. 1979. *K otázkám perspektivy katalogizační teorie*. 2. oprav. a doplň. vyd. Praha : UVTEI - Státní technická knihovna. 231 s.

45. VODIČKOVÁ, H. c2004a. Korporativní autor. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online databáze]. [cit. 2008-07-13]. Databáze dostupná z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/cze/ktd>>.
46. VODIČKOVÁ, H. c2004b. Řídící substantivum. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online databáze]. [cit. 2008-07-13]. Databáze dostupná z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/cze/ktd>>.
47. WIESENMÜLLER, H. 2005. AACR und kein Ende? : ein kritischer Rück- und Ausblick auf die Regelwerksdiskussion. *Buch und Bibliothek*. Bd. 57, Hf. 3, s.198-204. ISSN 0340-0301. Dostupné také z WWW: <http://waldkauz.bibliothek.uni-augsburg.de/kfe/rwd/Wiesenmueller_BuB_57_3.pdf>.

Seznam zkratek:

- AACR - *Anglo-American Cataloguing Rules* – Anglo-americká katalogizační pravidla
- BA - *Berliner Anweisungen - Anweisung für den alphabetischen Katalog der Volksbüchereien* – Nařízení pro abecední katalogy lidových knihoven
- bbg. - bibliografický
- FRAD - *Functional Requirements for Authority Data* – Funkční požadavky na autoritní data
- FRBR - *Functional Requirements for Bibliographic Records* – Funkční požadavky na bibliografické záznamy
- GKD - *Gemeinsame Körperschaftsdatei* - autoritní soubory pro korporace
- ISBD - *International standard for bibliographic description* – Mezinárodní standard pro bibliografický popis
- ISBD(m) - *International standard for bibliographic description for monographic publications* – Mezinárodní standard pro bibliografický popis pro monografie
- ISBD(s) - *International standard for bibliographic description for serials* - Mezinárodní standard pro bibliografický popis pro periodika
- JSC - *Joint Steering Committee* – Společný vedoucí výbor
- MAB - *Maschinelles Austauschformat für Bibliotheken* – Strojový výměnný formát pro knihovny
- MARC21 - *Machine readable cataloging 21* – Strojově čitelná katalogizace 21
- OPAC - *Open Public Access to Catalogue* – otevřený veřejný přístup do katalogu
- PI - *Pruské instrukce - Instruktionen für die alphabetischen Kataloge der preußischen Bibliotheken* – Instrukce pro abecední katalogy pruských knihoven
- PND - *Personennamendatei* – autoritní soubory pro personální jména
- RAK - *Regeln für die alphabetische Katalogisierung*- Pravidla pro abecední katalogizaci
- RAK-AV - *Regeln für die alphabetische Katalogisierung : Sonderregeln für audiovisuelle Materialien, Mikromaterialien und Spiele* - Pravidla pro abecední katalogizaci : pravidla pro audiovizuální materiály, mikromateriály a hry
- RAK-Musik - *Regeln für die alphabetische Katalogisierung von Musikdrucken, Musikonträgern und Musik-Bildtonträgern* – Pravidla pro abecední katalogizaci tištěných hudebnin, hudebních nosičů a zvukově-obrazových nosičů
- RAK-NBM - *Regeln für die alphabetische Katalogisierung von Nichtbuchmaterialien* - Pravidla pro abecední katalogizaci neknižních materiálů
- RAK-ÖB - *Regeln für die alphabetische Katalogisierung für öffentliche Bibliotheken* - Pravidla pro abecední katalogizaci ve veřejných knihovnách

- RAK-UW - *Regeln für die alphabetische Katalogisierung unselbständig erschienene Werke* - Pravidla pro abecední katalogizaci nesamostatně vycházejících děl
- RAK-WB - *Regeln für die alphabetische Katalogisierung für wissenschaftliche Bibliotheken* – Pravidla pro abecední katalogizaci ve vědeckých knihovnách
- RDA - *Resource Description and Access* – Zdroj popis a přístup
- RSWK - *Regeln für den Schlagwortkatalog* - Pravidla pro předmětový katalog
- SL - *Sammlung* – sbírka děl jednoho autora
- SW - *Sammelwerk* - sbírka děl od více než dvou autorů
- SWD - *Schlagwortnormdatei* – věcné soubory autorit
- VIAF - *Virtual International Authority File* – Virtuální mezinárodní soubor autorit

Rejstřík institucí vyskytujících se v textu

- Dolnosaská státní a univerzitní knihovna Göttingen - *Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen*
- Expertní skupina pro jmennou katalogizaci - *Expertgruppe für Formalerschließung*
- Knihovna německého spolkového sněmu - *Die Bibliothek des Deutschen Bundestages*
- Komise pro abecední katalogizaci Svazu německých knihovníků NDR – *Die Kommission für alphabetische Katalogisierung des Vereins Deutscher Bibliothekare*
- Komise pro racionalizaci knihovnické práce v okrese Magdeburg – *Die Kommission zur Rationalisierung der Bibliotheksarbeit im Bezirk Magdeburg*
- Královská dvorní knihovna v Mnichově - *Königliche Hofbibliothek München*
- Královská knihovna v Berlíně - *Königliche Bibliothek zu Berlin*
- Německá knihovna v Lipsku - *Deutsche Bücherei*
- Německá knihovna ve Frankfurtu nad Mohanem - *Deutsche Bibliothek*
- Německá národní knihovna - *Die Deutsche Nationalbibliothek*
- Německá státní knihovna (ve východním Berlíně) - *Deutsche Staatsbibliothek*
- Německý hudební archiv v Berlíně - *Deutsches Musikarchiv*
- Rakouská národní knihovna - *Österreichische Nationalbibliothek*
- Státní knihovna Nadace pruského kulturního dědictví (v západním Berlíně) - *Staatsbibliothek – Preußischer Kulturbesitz*
- Státní knihovna v Berlíně – Pruské kulturní dědictví (po sjednocení východní a západní knihovny) - *Staatsbibliothek zu Berlin - Preußischer Kulturbesitz*
- Úřad pro standardizaci - *Die Arbeitsstelle für Standardisierung*
- Výbor pro standardizaci - *Standardisierungsausschuss*

Evidence výpůjček

Prohlášení:

Dávám svolení k půjčování této bakalářské práce. Uživatel potvrzuje svým podpisem, že bude tuto práci řádně citovat v seznamu použité literatury.

V Praze, 8.8. 2008

Iveta Císařová

[illegible]